

**ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ
ΣΤΟΝ ΤΑΞΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ**

Τα κείμενα του Μπακούνιν που περιέχονται στο παρόν βιβλίο, είναι εξαιρετικά σημαντικά και αποτελούν ουσιώδες τμήμα της μοναδικής συνεισφοράς του στην θεωρία και την πρακτική της Επανάστασης. Με φόντο την κατάρρευση της Γαλλίας και την εισβολή των Πρώσων, μετά τον Γαλλοπρωσικό Πόλεμο, ο Μπακούνιν ανέπτυξε ιδέες-κλειδιά τού επαναστατικού κινήματος, όπως η μετατροπή τού πολέμου μεταξύ κρατών σε εμφύλιο πόλεμο, χάριν της Κοινωνικής Επανάστασης· η διεξαγωγή ανταρτοπολέμου από τον ένοπλο λαό για την απώθηση ενός ξένου εχθρού και, συγχρόνως, την υπέρσπιση της Επανάστασης από τους εσωτερικούς εχθρούς· η ανάληψη της εξουσίας από οργανώσεις βάσης, δημιουργημένες αυθόρμητα από την Επανάσταση· η ομοσπονδιακή εναλλακτική λύση στην συγκεντρωτική, κρατιστική επανάσταση δια διαταγμάτων κ.λπ.

ΜΙΧΑΗΛ ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ

**ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ
ΣΤΟΝ ΤΑΞΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ**

<http://allotriosi.wordpress.com/>

ΜΙΧΑΗΛ ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ
ΣΤΟΝ ΤΑΞΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ

Μετάφραση
Σπύρος Κοτρώτσιος
Νίκος Β. Αλεξίου

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

«Ένας Κολόμβος χωρίς Αμερική αλλά και χωρίς καράβι... Ο Μπακούνιν συνέχισε πάντοτε τον τρίτο μήνα της κύησης με τον ένατο», έλεγε ο Αλέξανδρος Χέρτσεν, φίλος του Μπακούνιν, μια εξ ίσου τιτάνια μορφή μεταξύ των επαναστατών κοινωνικών φιλοσόφων μιας εποχής η οποία γέννησε τον Μαρξ, τον Προυντόν, τον Μπλανκί και τον Κροπότκιν. Είτε υπήρξε υπερβολικά βιαστικός είτε όχι, ο Μιχαήλ Μπακούνιν – γεννημένος το 1814, γιός Ρώσου γαιοκτήμονα και αναθρεμμένος σύμφωνα με μια αυταρχική παράδοση – διέγινωσε μια κύηση, την οποία ελάχιστοι σύγχρονοί του θα μπορούσαν καν να φαντασθούν, και καταπιάστηκε με τον τρόπο που θα γινόταν η μελλοντική γέννα: εκείνη μιας κοινωνίας χωρίς καμιά συγκεντρωτική εξουσία. Εγκαταλείποντας την στρατιωτική σταδιοδρομία για την οποία προοριζόταν, και ασχολούμενος με την μελέτη της φιλοσοφίας στην Γερμανία, ο Μπακούνιν έλαβε μέρος, μαζί με τον συνθέτη Βάγκνερ μεταξύ άλλων, στην αποτυχημένη εξέγερση της Δρέσδης το 1848, γεγονός που οδήγησε στην φυλάκισή του, αρχικά στην Γερμανία και ύστερα στην Ρωσία, καθώς και στην εξορία του στην Σιβηρία, απ' όπου δραπέτευσε το 1861. Μέχρι τον θάνατό του, το 1876, έζησε κι εργάστηκε στο Λονδίνο, την Νάπολη, το Παρίσι, την Πράγα, το Βερολίνο και την Γενεύη, διαδίδοντας τις επαναστατικές του ιδέες και δημιουργώντας οργανώσεις για την διάδοση των ιδεών αυτών, σε αντίθεση και αντιπαλότητα προς τον κομμουνιστή-κρατιστή Μαρξ και τον ποпуλιστή φιλελεύθερο Χέρτσεν.

ΤΙΤΛΟΣ:

Από τον Εθνικό Πόλεμο
στον Ταξικό Πόλεμο

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ:

Μιχαήλ Μπακούνιν

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:

Σπύρος Κοτρώτσιος

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ:

Νίκος Β. Αλεξίου
N.M.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ:

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Βαλτετσίου 53

106 81 ΑΘΗΝΑ

τηλ. 38.02.040

ΧΡΟΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Δεκέμβριος 2000

Καθ' όλη την διάρκεια της περιπετειώδους και πραγματικά πολυτάραχης ζωής του, ο Μπακούνιν υπήρξε πολυγραφότατος, έχοντας πάντοτε ως στόχο των αγώνων του την ανάπτυξη τόσο της θεωρίας όσο και της πρακτικής...

Σαμ Ντόλγκοφ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΛΜΠΕΡ ΡΙΣΑΡ

Γραμμένη λίγο πριν το ξέσπασμα του Γαλλοπρωσικού Πολέμου (19 Ιουλίου 1870-28 Ιανουαρίου 1871) και την αποτυχημένη εξέγερση της Λυών, στις 5 Σεπτεμβρίου του 1870, της οποίας ηγήθηκαν ο Μπακούνιν, ο Ρισάρ και άλλα μέλη της μυστικής πρωτοποριακής οργάνωσης «Η Συμμαχία», η επιλογή αυτή,¹ τόσο από άποψη θεματική όσο και από άποψη χρονική, εντάσσεται στις **Επιστολές προς έναν Γάλλο για την Σημερινή Κρίση** του Μπακούνιν (Σεπτέμβριος 1870). Η **Επιστολή προς τον Αλμπέρ Ρισάρ** είναι σημαντική κυρίως επειδή εξετάζει το κρίσιμο ζήτημα της σχέσης επαναστατικής μειοψηφίας και μαζών. Είναι επίσης σημαντική, επειδή προβλέπει την γενική πορεία της Ρωσικής Επανάστασης και επειδή συνοψίζει την εναλλακτική πρόταση του Μπακούνιν στις εξουσιαστικές επαναστάσεις. Λόγω του ότι η επιστολή αυτή μάς παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες για όσα διαδραματίστηκαν παρασκηνακά, μετά το κείμενο παρατίθενται επ' αυτών κάποια επεξηγηματικά σχόλια.

Ο Αλμπέρ Ρισάρ (1846-1925), Γάλλος αναρχικός από την Λυών, υπήρξε ενεργό μέλος της «Συμμαχίας» και πρωτοπόρος οργανωτής της Διεθνούς. Ο Μπακούνιν τον κατηγόρησε ότι πρόδωσε την εξέγερση της Λυών, συνεργαζόμενος με την προσωρινή κυβέρνηση. Μετά την πτώση της Παρισινής Κομμουνας,* τον Μάιο του 1871, στην οποία πολέμησε, ο Ρισάρ, σε ένα φυλλάδιό του, υποστήριζε την παλινόρθωση του Ναπολέοντα Γ'.

* ΣτΜ Βλ. Λισανγκαρέ, *Η Ιστορία της Παρισινής Κομμουνας του 1871*, ελληνική μετάφραση εκδόσεις Ελευθέρος Τύπος (υπό έκδοση).

Πολλοί ιστορικοί κατηγορούν τον Μπακούνιν και τον «α-νεύθυνο τυχοδιωκτισμό» του για την συντριβή της εξέγερσης της Λυών. Όμως, ο επίσημος βιογράφος του Καρλ Μαρξ, Φραντς Μέρινγκ, υπερασπίζεται την στάση του Μπακούνιν:

«Την γελοιοποίηση αυτής της αποτυχημένης απόπειρας [ο Μαρξ υπήρξε ένας από τους χειρότερους επικριτές από αυτήν την άποψη] λογικά θα έπρεπε να είχε αναλάβει η αντίδραση· ένας δε αντίπαλος του Μπακούνιν, του οποίου η αντίθεση προς τον αναρχισμό δεν του στέρησε παντελώς την ικανότητα να διαμορφώσει μια αντικειμενική κρίση, έγραψε:

“Δυστυχώς χλευαστικές φωνές έχουν υψωθεί ακόμη και στον σοσιαλδημοκρατικό Τύπο, μολονότι η απόπειρα του Μπακούνιν σίγουρα δεν είναι άξια χλευασμού. Φυσικά, εκείνοι οι οποίοι δεν συμμερίζονται τις αναρχικές απόψεις του Μπακούνιν και των υποστηρικτών του, θα πρέπει να υιοθετήσουν μια κριτική στάση απέναντι στις ανεδαφικές προσδοκίες του, όμως, πέραν τούτου, η δράση του στην Λυών ήταν μια θαρραλέα απόπειρα να αφυπνίσει την ναρκωμένη ενεργητικότητα του γαλλικού προλεταριάτου και να την κατευθύνει τόσο εναντίον του ξένου εχθρού όσο και εναντίον του καπιταλιστικού συστήματος. Αργότερα, όταν η Παρισινή Κομμούνα επιχείρησε κάτι παρόμοιο, εγκωμιάσθηκε ενθουσιωδώς από τον Μαρξ.”»...

Σαμ Ντόλγκοφ

Εξακολουθείς να ισχυρίζεσαι ότι εμείς οι δύο συμφωνούμε σε θεμελιώδη ζητήματα. Αλλοίμονο, φίλε μου, φοβούμαι πολύ ότι βρισκόμαστε σε πλήρη διαφωνία... Οφείλω να σε θεωρήσω, περισσότερο παρά ποτέ, οπαδό του συγκεκριμένου και του επαναστατικού Κράτους, ενώ εγώ είμαι, περισσότερο παρά ποτέ, αντίθετος προς αυτό, και πιστεύω μόνο στην επαναστατική αναρχία, η οποία θα συνοδεύεται παντού από μια αόρατη, συλλογική εξουσία, την μόνη δικτατορία που αποδέχομαι, διότι μόνον αυτή συμβιβάζεται με τις λαϊκές επιδιώξεις και την δυναμική ορμή του επαναστατικού κινήματος!

Η επαναστατική στρατηγική σου θα μπορούσε να συνοψισθεί ως εξής: μόλις ξεσπάσει η επανάσταση στο Παρίσι, αυτό θα οργανώσει την Προσωρινή Επαναστατική Κομμούνα. Η Λυών, η Μασσαλία, η Ρουέν και οι άλλες μεγάλες πόλεις θα εξεγερθούν ταυτοχρόνως, θα αποστείλουν πάραυτα τους επαναστατικούς αντιπροσώπους τους στο Παρίσι, και θα σχηματίσουν ένα είδος Εθνοσυνέλευσης ή Λαϊκής Επιτροπής Δημόσιας Ασφάλειας για όλη την Γαλλία. Η Επιτροπή αυτή θα θεσπίσει την Επανάσταση σε ολόκληρη την Γαλλία. Η Επιτροπή αυτή θα θεσπίσει την Επανάσταση, την κατάργηση του παλαιού κράτους και την εξάλειψη όλων των εκμεταλλευτικών θεσμών της κοινωνίας, κυβερνητικών, θρησκευτικών, ή οικονομικών. Η Επιτροπή αυτή θα θεσπίσει, επιπλέον, την κολλεκτιβοποίηση της ιδιοκτησίας και την οργάνωση ενός νέου επαναστατικού κράτους με δικτατορική εξουσία, προκειμένου να καταπνίξει την εσωτερική και εξωτερική αντίδραση. Αυτό δεν πιστεύεις;

Η άποψη, το σχέδιό μας είναι ακριβώς το αντίθετο – ουδείς λόγος υπάρχει για να θεωρήσουμε δεδομένο ότι ο επα-

ναστατικός ξεσηκωμός θα πρέπει, αναγκαστικά, να ξεκινήσει από το Παρίσι. Θα μπορούσε κάλλιστα να ξεκινήσει από τις επαρχίες. Ας δεχθούμε όμως ότι η επανάσταση ξεκινά, ως συνήθως, από το Παρίσι. Είμαστε πεπεισμένοι ότι το Παρίσι δεν θα έπαιζε τότε παρά μόνον έναν αρνητικό ρόλο, δηλαδή, θα εγκαινίαζε μεν την καταστροφή της παλαιάς τάξης πραγμάτων, αλλά δεν θα οργάνωνε την νέα (στην υπόλοιπη Γαλλία). Εάν το ίδιο το Παρίσι πραγματοποιήσει μian επιτυχή εξέγερση, θα έχει τότε την υποχρέωση και το δικαίωμα να αξιώσει αλληλεγγύη όσον αφορά την ολοσχερή πολιτική, δικαστική, οικονομική και διοικητική καταστροφή του Κράτους, και της πολιτικής και δημόσιας κατεχόμενης ή ελεγχόμενης (όχι όμως αυστηρά) προσωπικής ιδιοκτησίας· την διάλυση όλων των λειτουργιών, υπηρεσιών και εξουσιών του Κράτους· την δημόσια πυρπόληση όλων των δημόσιων και ιδιωτικών νομικών εγγράφων και αρχείων. Το Παρίσι θα οργανωνόταν πάραυτα και στον μέγιστο δυνατό βαθμό με επαναστατικό τρόπο. Οι άρτι συγκροτημένες εργατικές ενώσεις θα κατελάμβαναν τότε όλα τα εργαλεία παραγωγής, καθώς επίσης όλα τα κτήρια και το κεφάλαιο, εξοπλιζόμενες και οργανωνόμενες σε περιφερειακούς τομείς απαρτιζόμενους από ομάδες οι οποίες θα είχαν ως βάση τα όρια των δρόμων και των συνοικιών. Οι ομοσπονδιακά οργανωμένοι τομείς θα συνενώνονταν τότε για να σχηματίσουν μια ομόσπονδη κομμούνα, ενώ το καθήκον της κομμούνας αυτής θα ήταν να διακηρύξει ότι δεν έχει ούτε το δικαίωμα ούτε την επιθυμία να οργανώσει ή να κυβερνήσει ολόκληρη την Γαλλία. Η κομμούνα αυτή, αντιθέτως, θα απηύθυνε έκκληση σε όλους τους ανθρώπους, σε όλες τις κομμούνες και σε ό,τι έως τώρα θεωρείτο ξένο έδαφος, να ακολουθήσουν

το παράδειγμά της, να πραγματοποιήσουν την δική τους επανάσταση με όσο το δυνατόν ριζοσπαστικότερο τρόπο και να καταστρέψουν το κράτος, τους δικαστικούς θεσμούς, την προνομιούχο ιδιοκτησία κ.λπ.

Το Παρίσι κατόπιν θα προσκαλούσε αυτές τις γαλλικές και ξένες κομμούνες να συναντηθούν είτε στο Παρίσι είτε σε κάποιο άλλο μέρος, όπου οι αντιπρόσωποί τους θα επεξεργάζοντο συλλογικά τις απαραίτητες ρυθμίσεις για να τεθούν τα θεμέλια της ισότητας, αναγκαίας προϋπόθεσης κάθε ελευθερίας. Θα εκπονούσαν ένα απολύτως αρνητικό πρόγραμμα στο οποίο θα έδιναν έμφαση σε ό,τι πρέπει να καταργηθεί, θα οργάνωναν την κοινή άμυνα και προπαγάνδα εναντίον των εχθρών της Επανάστασης, και θα ανέπτυσαν εμπράκτως την επαναστατική αλληλεγγύη με τους φίλους τους σε κάθε χώρα.

Το δημιουργικό έργο της Κοινωνικής Επανάστασης, η δημιουργία νέων μορφών κοινωνικής ζωής, μπορεί να αναδυθεί μόνο μέσα από την ζωντανή, πρακτική εμπειρία των οργανώσεων βάσης, οι οποίες θα οικοδομήσουν την νέα κοινωνία σύμφωνα με τις πολυσχιδείς ανάγκες και επιδιώξεις τους.

Οι επαρχίες, τουλάχιστον τα κύρια κέντρα όπως η Λυών, η Μασσαλία, το Σαιντ-Ετιέν, η Ρουέν και άλλα, δεν θα πρέπει να περιμένουν τα διατάγματα του Παρισιού για να οργανώσουν την Επανάσταση. Πρέπει να εξεγερθούν και, όπως το Παρίσι, να πραγματώσουν το αρνητικό, δηλαδή, την καταστροφική φάση της Επανάστασης. Πρέπει να οργανωθούν αυθόρμητα, χωρίς έξωθεν παρέμβαση, έτσι ώστε η Επαναστατική Ομοσπονδιακή Συνέλευση, ή οι Επαρχιακές και Κομμουναλιστικές Αντιπροσωπείες να μην επιχειρήσουν να

κυβερνήσουν και να διευθύνουν ολόκληρη την Γαλλία· η Επαναστατική Συνέλευση, αντιθέτως, είναι το δημιούργημα των τοπικών και αυτόνομων οργανώσεων σε κάθε επαναστατικό κέντρο της Γαλλίας. Κοντολογίς, η Επανάσταση που ξεσπά σε όλες τις περιοχές δεν θα έπρεπε και δεν πρέπει να εξαρτάται από ένα και μόνο καθοδηγητικό κέντρο. Το κέντρο δεν πρέπει να είναι η πηγή, αλλά το προϊόν, όχι η αιτία αλλά το αποτέλεσμα της επανάστασης.

Αυτό πρέπει να είναι η αναρχία, αυτό πρέπει να είναι – εάν η επανάσταση πρόκειται να είναι και να παραμείνει ζωντανή, αληθινή και ισχυρή – η μεγαλύτερη δυνατή αφύπνιση όλων των τοπικών παθών και επιδιώξεων, μια εκπληκτική αφύπνιση της αυθόρμητης ζωής παντού. Μετά από την αρχική επαναστατική νίκη, οι πολιτικοί επαναστάτες, αυτοί οι θιασώτες της επαίσχυντης δικτατορίας, θα προσπαθήσουν να καταπνίξουν τα λαϊκά πάθη. Θα απευθύνουν έκκληση για τάξη, για εμπιστοσύνη, για υποταγή σε εκείνους οι οποίοι, στην πορεία και εν ονόματι της Επανάστασης, υφάρπαξαν και νομιμοποίησαν τις δικές τους δικτατορικές εξουσίες· ιδού πώς ανασυστήνουν το Κράτος τέτοιοι πολιτικοί επαναστάτες. Εμείς, αντιθέτως, πρέπει να αφυπνίσουμε και να αναθερμάνουμε όλα τα δυναμικά πάθη του λαού. Πρέπει να υλοποιήσουμε την αναρχία, και εν μέσω της λαϊκής καταιγίδας, πρέπει να είμαστε οι αόρατοι καπετάνιοι που θα καθοδηγούν την Επανάσταση, όχι με κάποιου είδους φανερή εξουσία, αλλά με την συλλογική δικτατορία όλων των συμμάχων μας [μελών της αναρχικής πρωτοποριακής οργάνωσης της Διεθνούς Συμμαχίας της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας], μια δικτατορία χωρίς τεχνάσματα, χωρίς επίσημους τίτλους, χωρίς επίσημα δικαιώματα, και συνεπώς πανίσχυρη,

καθώς δεν θα φέρει τα στολίδια της εξουσίας. Αυτή είναι η μόνη δικτατορία την οποία θα αποδεχθώ, αλλά για να λειτουργήσει θα πρέπει πρώτα να δημιουργηθεί, θα πρέπει να είναι έτοιμη και οργανωμένη εκ των προτέρων, διότι δεν θα γεννηθεί από μόνη της, ούτε από συζητήσεις, ούτε από θεωρητικές αντιπαραθέσεις, ούτε από μαζικές προπαγανδιστικές συγκεντρώσεις...

Εάν θα οικοδομήσετε αυτήν την συλλογική και αόρατη εξουσία, θα θριαμβεύσετε· η σωστά διευθυνόμενη επανάσταση θα επιτύχει. Ειδάλλως, είναι καταδικασμένη. Εάν φλερτάρετε με τις επιτροπές κοινωνικής πρόνοιας, με την επίσημη δικτατορία, τότε η αντίδραση, την οποία εσείς οι ίδιοι δημιουργήσατε, θα καταβροχθίσει κι εσάς ...οι οποίοι νομίζετε ότι είσθε οι Δαντών, οι Ροβεσπιέροι και οι Σαιν-Ζυστ του επαναστατικού σοσιαλισμού, ενώ ήδη προτοιμάζετε τις υπέροχες ομιλίες σας, τα λαμπρά «πραξικοπήματά» σας με τα οποία δολίως θα αιφνιδιάσετε έναν έκπληκτο κόσμο...

Υστερόγραφο στην Επιστολή προς τον Αλμπέρ Ρισάρ

Το εάν η αντίληψη του Μπακούνιν περί «αόρατης συλλογικής δικτατορίας» έρχεται σε αντίφαση με τις ελευθεριακές αρχές του είναι ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα. Για να στηρίζουν τον ισχυρισμό ότι ο Μπακούνιν ήταν κατά βάση εξουσιαστικός, ορισμένοι κριτικοί παραθέτουν μόνον αυτό το απόσπασμα, αγνοώντας το υπόλοιπο κείμενο της επιστολής. Ο μολσεβίκος ιστορικός Στεκλώφ, στηρίζοντας την άποψή του μόνο σε πρώιμα, μη αναρχικά κείμενα του Μπακούνιν, όταν αυτός ήταν παροδικά υπέρ μιας μπλανκιστικού τύπου δικτατορίας, είναι φυσικό να θεωρεί τον Μπακούνιν ως έναν από τους προδρόμους της λενινιστικής θεωρίας περί δικτατορίας του κόμματος. Ο Τζ. Ντ. Χ. Κόουλ τονίζει, αντιθέτως, ότι:

«Ο Μπακούνιν συμφωνούσε με την άποψη του Μαρξ υπέρ μιας δικτατορίας του προλεταριάτου επί της εκμεταλλεύτριας τάξης, υποστήριζε όμως ότι η δικτατορία αυτή πρέπει να είναι μια αυθόρμητη δικτατορία ολόκληρης της εξεγερμένης εργατικής τάξης και όχι ενός σώματος ηγετών το οποίο επιβάλλει την εξουσία του επ' αυτής».³

Ο Λένιν θα συμφωνούσε ότι μια οργάνωση, η οποία δεν ασκεί φανερή εξουσία, χωρίς κράτος, χωρίς επίσημο κύρος, χωρίς τον μηχανισμό της θεσμοποιημένης δύναμης για την επιβολή της πολιτικής της, δεν μπορεί να ορισθεί ως δικτατορία. Οπωσδήποτε, δεν θα πληρούσε τις προδιαγραφές του Λένιν. Όπως διατυπώθηκαν στο έργο του, **Κράτος και Επανά-**

σταση.* Επιπλέον, εάν λάβουμε υπ' όψιν ότι το απόσπασμα αυτό αποτελεί τμήμα μιας επιστολής, η οποία απορρίπτει εμφοaticότατα το Κράτος και τον εξουσιαστικό κρατισμό «των Δαντών, των Ροβεσπιέρων και των Σαιν-Ζυστ (τους οποίους θαύμαζε ο Λένιν) της Επανάστασης», είναι εύλογο να συμπεράνουμε ότι ο Μπακούνιν χρησιμοποίησε τον όρο «δικτατορία» για να υποδηλώσει την κυριαρχική επιρροή ή καθοδήγηση η οποία ασκείται, ως επί το πλείστον δια του παραδείγματος, όχι για να σφετερισθεί την λαϊκή επανάσταση, αλλά για να την διασφαλίσει. Σύμφωνα με το συμπέρασμα αυτό, ο Μπακούνιν χρησιμοποίησε τις λέξεις «αόρατη» και «συλλογική» για να υποδηλώσει το παράνομο κίνημα που ασκούσε την επιρροή αυτή με τρόπο οργανωμένο. Ο Μπακούνιν εξήγησε ότι σύμφωνα με τις καταστατικές αρχές της «Συμμαχίας»:

«κανένα μέλος... δεν επιτρέπεται, ακόμη και όταν η επανάσταση βρίσκεται στο αποκορύφωμά της, να αναλάβει οποιουδήποτε είδους δημόσιο αξίωμα, ούτε και η οργάνωση... όλοι θα είναι συνεχώς σε ετοιμότητα, καθιστώντας αδύνατη την επανεγκαθίδρυση εξουσιών, κυβερνήσεων και κρατών».⁴

Η πασίγνωστη προτίμηση του Μπακούνιν για την δημιουργία συμπαγώς οργανωμένων, ιεραρχικών, μυστικών οργανώσεων, χάριν των οποίων επεξεργάσθηκε περίπλοκες καταστατικές αρχές κατά τα πρότυπα των Ελευθεροτεκτόνων και των Καρμπονάρων, μπορεί να αποδοθεί εν μέρει στην ρομαντική ιδιοσυγκρασία του και εν μέρει στο γεγονός ότι όλες οι επαναστατικές και προοδευτικές ομάδες ήταν αναγκασμένες να λειτουργούν μυστικά. Οι μυστικές οργανώσεις του Μπακού-

* ΣτΜ Ελληνικές μεταφράσεις, εκδόσεις Θεμέλιο και Σύγχρονη Εποχή.

νιν, ήταν, στην πραγματικότητα, άτυπες αδελφότητες χαλαρά οργανωμένων ατόμων και ομάδων, συνδεόμενων με προσωπική σχέση και δι' αλληλογραφίας, όπως προτιμούσαν οι στενότεροι συνεργάτες του, οι οποίοι θεωρούσαν τα σχέδιά του για πολύπλοκες, συγκεντρωτικές, μυστικές εταιρείες, ασυμβίβαστα με τις ελευθεριακές αρχές.

Σαμ Ντόλγκοφ

Σημειώσεις

1. Παρατίθεται από τον Max Nettlau στο *Der Anarchismus von Proudhon zu Kropotkin* (Berlin: Der Syndikalist, 1927), σ. 148-51.
2. Franz Mehring, *Karl Marx: The Story of His Life* (Ann Arbor, 1962), σ. 467.
3. G. D. H. Cole, *A History of Socialist Thought* (London: Macmillan, 1954), τόμ. Β', σ. 121.
4. Max Nettlau, (επιμ.): *Gesammelte Werke Bakunins* (Berlin: 1921-24), τόμ. Β', σ. 62.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΠΡΟΣ ΕΝΑΝ ΓΑΛΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΡΙΣΗ

Αυτές οι **Επιστολές προς έναν Γάλλο** δεν είχαν ως αποδέκτη κάποιο συγκεκριμένο άτομο, αλλά ήταν απλώς το μέσο που ο συγγραφέας προτιμούσε για να αποτυπώσει το μη τυπικό και φιλικό ύφος των όσων είχε να πει.

Το εκτενές αυτό απόσπασμα¹ διαιρείται σε τρεις ξεχωριστές ενότητες: α) Γενικά Προβλήματα της Κοινωνικής Επανάστασης, με ειδική έμφαση αφ' ενός στην οργάνωση των αγροτών εν σχέσει με την εργατική τάξη των πόλεων στις κατ' εξοχήν αγροτικές χώρες, και αφ' ετέρου στον καπιταλιστικό πόλεμο μεταξύ κρατών και στον εμφύλιο πόλεμο· β) Το Επαναστατικό Πνεύμα και η Προέλευσή του,² και γ) Κριτική του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Προγράμματος.

Οι **Επιστολές προς έναν Γάλλο**, από τα σημαντικότερα κείμενα του Μπακούνιν, αναδεικνύουν την απaráμιλλη συμβολή του στην θεωρία και την πρακτική της επανάστασης. Γράφτηκαν κατά την ταραχώδη περίοδο του Γαλλοπρωσικού Πολέμου, όταν η Γαλλία αντιμετώπιζε μια σίγουρη ήττα. Η κυβέρνηση του Ναπολέοντα Γ' είχε καταρρεύσει και η προσωρινή δημοκρατική κυβέρνηση που την διαδέχθηκε ήταν απελπιστικά ηττοπαθής. Οι γαλλικές στρατιές είχαν οπισθοχωρήσει πλήρως και τα πρωσικά στρατεύματα βρίσκοντο προ των πυλών του Παρισιού. Εν μέσω αυτής της κρίσης ο Μπακούνιν ανέπτυξε ιδέες, που έκτοτε έγιναν συνθήματα των ελευθεριακών επαναστατικών κινημάτων και τις οποίες ακόμη και οι εξουσιαστές εξακολουθούν να προσποιούνται ότι τις σέβονται – μεταξύ άλλων, ιδέες όπως η μετατροπή των πολέμων μεταξύ κρατών σε εμφύλιους πολέμους για την Κοινωνι-

κή Επανάσταση· ο ένοπλος λαός που διεξάγει ανταρτοπόλεμο για να απωθήσει έναν ξένο στρατό, υπερασπίζοντας συγχρόνως την επανάσταση ενάντια στους εσωτερικούς εχθρούς· όλη η εξουσία στις οργανώσεις βάσης που δημιουργούνται αυθόρμητα από την επανάσταση· μια ομοσπονδιακή εναλλακτική λύση στην συγκεντρωτική, κρατική, δια διαταγμάτων επανάσταση.

Μία από τις σημαντικότερες συνεισφορές του Μπακούνιν στην σύγχρονη επαναστατική θεωρία είναι η πίστη του στις επαναστατικές ικανότητες των αγροτών. Επεξεργάσθηκε τρόπους για να τους κερδίσει με το μέρος της επανάστασης, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην δημιουργία αρμονικών σχέσεων μεταξύ των αγροτών και των πιο προχωρημένων εργατών των πόλεων. Όπως και στα άλλα κείμενά του περί επανάστασης, επαναλαμβάνει τις απόψεις του για την ορθή σχέση ανάμεσα στην αναρχική πρωτοποριακή οργάνωση και τις μάζες. Αν και αναγνώριζε πλήρως την σημασία της οικονομικής κατάστασης για την επανάσταση, ο Μπακούνιν, παρ' όλα αυτά, απέδιδε άλλη τόση βαρύτητα στην θέληση, στην επαναστατική συνείδηση του λαού. Η ενότητα **Το Επαναστατικό Πνεύμα και η Προέλευσή του** διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από την μαρξιστική ερμηνεία, ενώ κατέχει εξέχουσα θέση στην επαναστατική ιδεολογία του Μπακούνιν.

Σαμ Ντόλγκοφ

ΓΕΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Έχω ήδη αποδείξει ότι η Γαλλία είναι αδύνατον να σωθεί ...από το Κράτος. Εάν όμως αποκλείσουμε τον παρασιτικό, τεχνητό θεσμό του Κράτους, ένα έθνος αποτελείται μόνον από τον λαό του, επομένως, η Γαλλία μπορεί να σωθεί μόνο με την άμεση, ακομμάτιστη δράση του λαού, με μια μαζική εξέγερση όλου του γαλλικού λαού, οργανωμένου εκ των κάτω προς τα άνω, με έναν καταστροφικό πόλεμο, έναν ανελέητο, μέχρις εσχάτων πόλεμο.

Όταν ένα έθνος 38 εκατομμυρίων ανθρώπων εξεγείρεται για να υπερασπίσει τον εαυτό του, αποφασισμένο να κατάρστρέψει τα πάντα και έτοιμο ακόμη και να θυσιάσει ζωές και περιουσίες, παρά να σκλαβωθεί, κανένας στρατός στον κόσμο, όσο ισχυρός, καλά οργανωμένος και εξοπλισμένος με τα καλύτερα όπλα και αν είναι, δεν θα μπορέσει να το κατακτήσει.

Όλα εξαρτώνται από την ικανότητα του γαλλικού λαού να αποδείξει κάτι τέτοιο. Σε ποιον βαθμό έχει επηρεασθεί η επαναστατική ικανότητά του από τις κολακείες του αστικού πολιτισμού;

Μήπως αυτοί οι παράγοντες τον έχουν καταστήσει ανίκανο να επιστρατεύσει τον απαιτούμενο ηρωισμό και το πρωτόγονο πείσμα του; Προτιμά την ειρήνη με τίμημα την ελευθερία ή την ελευθερία με τίμημα φοβερές στερήσεις; Άραγε διατηρεί έστω κάποια ψήγματα φυσικής δύναμης και πρωτογενούς ενέργειας που καθιστούν ένα έθνος ισχυρό;

Εάν την Γαλλία αποτελούσε μόνον η αστική τάξη, θα απαντούσα χωρίς κανέναν δισταγμό αρνητικά. Όπως και στις περισσότερες χώρες της Δ. Ευρώπης, η γαλλική αστική τάξη αποτελεί ένα τεράστιο σώμα, πολύ μεγαλύτερο αριθμητικά απ' ό,τι γενικώς πιστεύεται, που έχει διεισδύσει ακόμη και στο προλεταριάτο και έχει διαβρώσει σε κάποιο βαθμό τα ανώτερα στρώματά του.

Στην Γαλλία, οι εργάτες είναι λιγότερο συνδεδεμένοι με την αστική τάξη απ' ό,τι στην Γερμανία, καθημερινά δε απομακρύνονται όλο και περισσότερο από αυτήν. Ωστόσο, η δηλητηριώδης επιρροή του αστικού πολιτισμού εξακολουθεί να διαφθείρει κάποια τμήματα του γαλλικού προλεταριάτου. Αυτό εξηγεί την αδιαφορία και τον εγωισμό που παρατηρούνται σε ορισμένα περισσότερο καλοπληρωμένα επαγγέλματα. Αυτοί οι εργάτες είναι ημιαστοί εξ αιτίας του ατομικού συμφέροντος και της αυταπάτης τους, και αντιτίθενται στην Επανάσταση επειδή φοβούνται ότι η Επανάσταση θα τους καταστρέψει.

Επομένως, η αστική τάξη αποτελεί ένα πολύ σημαντικό και πολύ μεγάλο τμήμα της γαλλικής κοινωνίας. Εάν όμως αυτήν την στιγμή όλοι οι Γάλλοι ήταν αστοί, η πρωσική εισβολή θα οδηγούσε σε αποκλεισμό του Παρισιού και η Γαλλία θα χανόταν. Η αστική τάξη έχει αφήσει προ πολλού πίσω της την ηρωική της εποχή· δεν διαθέτει τον δυναμισμό, τον υπέρτατο ηρωισμό που την οδήγησε στην νίκη το 1793, και έκτοτε, επηρμένη και κορεσμένη, εκφυλίζεται σταθερά. Σε εξαιρετική περίπτωση ανάγκης, θα θυσιάσει ακόμη και τα παιδιά της, αλλά δεν θα θυσιάσει ποτέ την κοινωνική της θέση και την ιδιοκτησία της χάριν της πραγμάτωσης ενός υψηλού ιδανικού· θα προτιμούσε να υποταχθεί στον γερμα-

νικό ζυγό παρά να απαρνηθεί τα κοινωνικά της προνόμια και να δεχθεί να εξισωθεί οικονομικά με το προλεταριάτο. Δεν θέλω να πω ότι η αστική τάξη δεν είναι πατριωτική· αντιθέτως, ο πατριωτισμός, με την στενότερη έννοια του όρου, είναι η βασική αρετή της. Όμως, οι αστοί αγαπούν την πατρίδα τους μόνον επειδή η πατρίδα, την οποία γι' αυτούς αντιπροσωπεύει το Κράτος, διασφαλίζει τα οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά τους προνόμια. Όποιο έθνος δεν αποδεχθεί την προστασία αυτή, δεν αναγνωρίζεται από τους αστούς. Συνεπώς, για την αστική τάξη, πατρίδα είναι το Κράτος. Πατριώτες του Κράτους, οι αστοί γίνονται λυσσαλέοι εχθροί των μαζών, όταν ο λαός, έχοντας κουρασθεί να θυσιάζεται, να χρησιμοποιείται από την κυβέρνηση σαν παθητικό υπόποδιο, εξεγείρεται εναντίον της. Εάν οι αστοί είχαν να επιλέξουν ανάμεσα στις μάζες που επαναστατούν κατά του Κράτους και στους Πρώσους εισβολείς στην Γαλλία, ασφαλώς θα επέλεγαν τους δεύτερους. Αυτό θα ήταν μια δυσάρεστη επιλογή, όμως θα το έκαναν ως υπερασπιστές της αρχής του Κράτους εναντίον του χύδην όχλου, των μαζών του κόσμου.

Αυτός δεν υπήρξε ο λόγος που οι αστοί του Παρισιού και όλης της Γαλλίας υποστήριξαν τον Λουδοβίκο Βοναπάρτη το 1848; Οι ίδιοι δεν υποστήριξαν μήπως και τον Ναπολέοντα Γ', έως ότου κατέστη απολύτως σαφές σε όλους ότι η κυβέρνησή του είχε οδηγήσει την Γαλλία στο χείλος της καταστροφής; Η αστική τάξη της Γαλλίας έπαψε να τον υποστηρίζει μόνον όταν φοβήθηκε ότι η πτώση του θα γινόταν το έναυσμα για λαϊκή επανάσταση, δηλαδή ότι αυτός δεν θα μπορούσε να εμποδίσει την Κοινωνική Επανάσταση. Ο φόβος τους δε γι' αυτήν είναι τόσο μεγάλος ώστε τους οδηγεί στην προδοσία της ίδιας τους της χώρας. Είναι αρκετά ευ-

φυείς ώστε να αντιλαμβάνονται πλήρως ότι το παρόν καθεστώς [η κυβέρνηση που διαδέχθηκε τον Ναπολέοντα Γ'] δεν μπορεί να σώσει την Γαλλία, ότι οι νέοι κυβερνήτες δεν διαθέτουν ούτε την βούληση, ούτε την ευφυΐα, ούτε την δύναμη για να το κάνουν. Παρ' όλα αυτά, όμως, εξακολουθούν να στηρίζουν αυτήν την κυβέρνηση· περισσότερο τους φοβίζει η επιδρομή του γαλλικού λαού στον αστικό τους πολιτισμό παρά η εισβολή της Πρωσίας στην Γαλλία.

Πέραν τούτου, η γαλλική αστική τάξη εν γένει είναι σήμερα ειλικρινά πατριωτική. Μισεί βαθύτατα τους Πρώσους. Για να εκδιώξει από το έδαφος της Γαλλίας τους θρασείς εισβολείς είναι έτοιμη να θυσιάσει πάρα πολλούς στρατιώτες, οι περισσότεροι από τους οποίους προέρχονται από τις κατώτερες τάξεις, και χρήματα, τα οποία αργά ή γρήγορα θα αρπάξει και πάλι από τον λαό. Όμως είναι εντελώς ανυποχώρητη στο ότι όλος ο διαθέσιμος πλούτος και το ανθρώπινο δυναμικό θα πρέπει να συγκεντρώνεται στα χέρια του Κράτους και ότι θα πρέπει, όσο αυτό είναι δυνατόν, όλοι οι ένοπλοι εθελοντές να γίνουν στρατιώτες του τακτικού στρατού. Εμμένουν στο ότι όλες οι ιδιωτικές εθελοντικές οργανώσεις που εμπλέκονται σε πολεμικές επιχειρήσεις, είτε είναι οικονομικές, στρατιωτικές, διοικητικές είτε ιατρικές, θα πρέπει να επιτρέπεται να λειτουργούν μόνον υπό την άμεση εποπτεία του Κράτους. Απαιτεί, επίσης, να οργανωθούν οι μη κυβερνητικές πολιτοφυλακές και όλα τα στρατιωτικά σώματα ατάκτων από, και υπό, την προσωπική επίβλεψη εξουσιοδοτημένων ηγετών, εγκεκριμένων από το Κράτος, μεγαλοϊδιοκτητών, γνωστών αστών «κυρίων», και άλλων έμπιστων πολιτών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εκείνοι οι εργάτες και οι αγρότες των ανεπίσημων στρατιωτικών δυνάμεων, οι οποίοι

θα μπορούσαν να επαναστατήσουν ή να συμμετάσχουν σε εξεγέρσεις, δεν θα αποτελούν πλέον κανέναν κίνδυνο. Επιπλέον, εάν παραστεί ανάγκη, οι ηγέτες θα εξαπολύσουν τις δυνάμεις αυτές για να καταστείλουν εξεγέρσεις κατά των αρχών, όπως συνέβη τον Ιούνιο του 1790, όταν οι κινητές φρουρές στράφηκαν κατά του λαού.

Οι αστοί κάθε απόχρωσης – από τα πλέον αντιδραστικά μέλη των επιτροπών επαγρύπνησης μέχρι τους πλέον φανατικούς Ιακωβίνους – από κοινού με τους εξουσιαστικούς κρατικούς κομμουνιστές, συμφωνούν απολύτως ως προς αυτό το σημείο: *ότι η σωτηρία της Γαλλίας μπορεί και πρέπει να επιτευχθεί μόνον από το Κράτος και μέσω του Κράτους*. Όμως, η Γαλλία δεν μπορεί να σωθεί παρά μόνον με δραστικά μέτρα, που απαιτούν την διάλυση του Κράτους...

[Ο Μπακούνιν επισημαίνει εδώ ότι η κυβέρνηση, φοβούμενη μια μαζική εξέγερση, δεν λαμβάνει ούτε καν τα στοιχειωδέστερα μέτρα για να ανακόψει την προέλαση των πρωσικών στρατευμάτων, ενώ αμέσως μετά αρχίζει να αναπτύσσει το πρακτικό επαναστατικό του πρόγραμμα.]

Παρ' ότι οι δύο γαλλικές στρατιές ευρίσκοντο σε μειονεκτική θέση, θα μπορούσαν να συγκρατήσουν τον εχθρό σε άλλες περιοχές της Γαλλίας και να αποκρούσουν τα πρωσικά στρατεύματα πριν ακόμη αυτά φθάσουν μπροστά στα τείχη του Παρισιού. Εάν οι κυβερνητικές και στρατιωτικές αρχές είχαν κάνει αυτό που σύσσωμος ο γαλλικός Τύπος τις προέτρεπε ήδη από την αρχή της στρατιωτικής κρίσης να κάνουν· εάν, αμέσως μόλις έφθασε στο Παρίσι η είδηση της καταστροφικής ήττας των γαλλικών στρατευμάτων, αντί να κηρύξουν την πρωτεύουσα και τα ανατολικά διαμερίσματα σε κατάσταση πολιορκίας, καλούσαν σε μαζική εξέγερση

όλα αυτά τα διαμερίσματα· εάν, αντί να αρκεσθούν να ρίξουν στην μάχη τις δύο στρατιές, οι στρατιές αυτές είχαν γίνει βάση υποστήριξης μιας φοβερής εξέγερσης αντάρτικων σωμάτων ή, εν ανάγκη, ληστών· εάν οι αγρότες και οι εργάτες είχαν εξοπλισθεί με όπλα αντί για δρεπάνια· εάν οι δύο στρατιές, παραμερίζοντας κάθε στρατιωτική επισημότητα και έπαρση, σύναπταν αδελφικές σχέσεις με τις αμέτρητες μαχόμενες μονάδες ατάκτων... και πολεμούσαν μαζί αλληλέγγυα, ακόμη και χωρίς βοήθεια από άλλες περιοχές της ελεύθερης Γαλλίας, θα είχαν κατορθώσει να σώσουν το Παρίσι. Ή, τουλάχιστον, θα είχαν καθυστερήσει τον εχθρό αρκετά, επιτρέποντας έτσι στην προσωρινή κυβέρνηση να κινητοποιήσει ισχυρές δυνάμεις...

Για να συνοψίσουμε τα κύρια σημεία: ο διοικητικός και κυβερνητικός μηχανισμός πρέπει να συντριβεί οριστικά και όχι να αντικατασταθεί από έναν άλλον. Να δοθεί πλήρης ελευθερία πρωτοβουλίας, κινήσεων και οργάνωσης, σε όλες τις επαρχίες και όλους τους δήμους της Γαλλίας, κάτι που ισοδυναμεί με διάλυση του Κράτους και έναρξη της Κοινωνικής Επανάστασης...

Είναι σαφές ότι αυτήν την στιγμή το Παρίσι δεν μπορεί να ασχοληθεί με την διαμόρφωση και πρακτική εφαρμογή επαναστατικών ιδεών, ότι πρέπει να συγκεντρώσει όλες του τις προσπάθειες και πόρους αποκλειστικά για την άμυνα. Ολόκληρος ο πληθυσμός του πολιορκημένου Παρισιού πρέπει να οργανωθεί σε έναν μεγάλο στρατό, πειθαρχημένο από την κοινή αίσθηση του κινδύνου και τις ανάγκες της άμυνας – μια τεράστια πόλη επί ποδός πολέμου, αποφασισμένη να πολεμήσει τον εχθρό όπου δει... Μόνο που ένας στρατός ού-

τε συζητά ούτε θεωρητικολογεί. Πολεμά, δεν κάνει επανάσταση.

Το απασχολημένο με την άμυνα Παρίσι, θα είναι εντελώς ανίκανο να καθοδηγήσει ή να οργανώσει το εθνικό επαναστατικό κίνημα. Εάν το Παρίσι αφοσιωνόταν σε μια τέτοια γελοία και παράλογη προσπάθεια, θα εξουδετέρωνε κάθε επαναστατική δραστηριότητα. Επιπλέον, η υπόλοιπη Γαλλία, οι επαρχίες και οι δήμοι, θα ήταν υποχρεωμένοι, χάριν του υπέρτατου συμφέροντος της σωτηρίας του έθνους, να παρακούσουν κάθε διαταγή προερχόμενη από το Παρίσι και να αντισταθούν σε κάθε απόπειρα επιβολής της. Το καλύτερο και το μόνο που μπορεί να κάνει το Παρίσι για να σωθεί είναι να διακηρύξει την απόλυτη αυτονομία και να ενθαρρύνει τον αυθορμητισμό όλων των επαρχιακών κινήματων· εάν δε το Παρίσι παραλείψει ή αρνηθεί για οιονδήποτε λόγο να το κάνει, οι επαρχίες, προκειμένου να σώσουν την Γαλλία, αλλά και το ίδιο το Παρίσι, *θα πρέπει να εξεγερθούν και αυθορμητώς να αυτοοργανωθούν ανεξάρτητα από το Παρίσι.*

Από όλα αυτά προκύπτει ότι για να σωθεί η Γαλλία πρέπει να υπάρξουν αυθόρμητες εξεγέρσεις σε όλες τις επαρχίες. Είναι εφικτές τέτοιου είδους εξεγέρσεις; Ασφαλώς, εάν οι εργάτες στις μεγάλες επαρχιακές πόλεις – Λυών, Μασσαλία, Σαιντ-Ετιέν, Ρουέν και πολλές άλλες – έχουν αίμα στις φλέβες τους, μυαλό στο κεφάλι τους, ενέργεια στην καρδιά τους, και αν δεν είναι θεωρητικοί αλλά επαναστάτες σοσιαλιστές. *Μόνον οι εργάτες των πόλεων μπορούν τώρα [ως εμπροσθοφυλακή του κινήματος] να σώσουν την Γαλλία.* Αντιμέτωπη με θανάσιμο κίνδυνο τόσο από το εσωτερικό όσο και από το εξωτερικό, *η Γαλλία μπορεί να σωθεί μόνο με μια*

αυθόρμητη, ασυμβίβαστη, παθιασμένη, αναρχική και καταστροφική εξέγερση των λαϊκών μαζών από άκρη σε άκρη της.

Πιστεύω πως οι μοναδικές δύο τάξεις οι οποίες μπορούν τώρα να προχωρήσουν σε μια τόσο μεγάλη εξέγερση είναι η *εργατική και η αγροτική*. Μην σας εκπλήσσει το ότι συμπεριλαμβάνω και τους αγρότες. Οι αγρότες, όπως και άλλοι Γάλλοι, ενεργούν λανθασμένα όχι επειδή είναι εκ φύσεως κακοί, αλλά επειδή είναι αμαθείς. Μην έχοντας διαφθαρεί από την υπερβολική μαλθακότητα και νωθρότητα, και όντας ελάχιστα προσβεβλημένοι από την ολέθρια επίδραση της αστικής κοινωνίας, οι αγρότες εξακολουθούν να διατηρούν την φυσική τους ενέργεια και τις απλές, ανεπιτήδευτες λαϊκές τους συνήθειες. Είναι αλήθεια ότι οι αγρότες, όντας μικροϊδιοκτήτες, είναι σε σημαντικό βαθμό εγωιστές και αντιδραστικοί, αυτό όμως δεν έχει επηρεάσει το ενστικτώδες μίσος τους για τους «εκλεκτούς κυρίους της υψηλής κοινωνίας» [επαρχιακούς πυργοδεσπότες], ενώ μισούν και τους αστούς γαιοκτήμονες, που απολαμβάνουν την γενναιοδωρία της γης χωρίς να την καλλιεργούν με τα ίδια τους τα χέρια. Επιπλέον, ο αγρότης είναι ένθερμος πατριώτης, δηλαδή, προσκολλημένος με πάθος στην γη του, και φρονώ ότι δεν υπάρχει τίποτε ευκολότερο από το να τον στρέψεις κατά του ξένου εισβολέα.

Είναι προφανές ότι για να κερδίσει με το μέρος της η Επανάσταση τους αγρότες, είναι απαραίτητο να χρησιμοποιηθεί μεγάλη σύνεση, διότι αλλιώς οι ιδέες και η προπαγάνδα, που γίνονται ενθουσιωδώς δεκτές από τους εργάτες των πόλεων, θα έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα στους αγρότες. Είναι βασικό να μιλάμε στους αγρότες σε απλή, κατανοητή, ανταποκρινόμενη στα αισθήματα και το επίπεδο κα-

τανόησής τους γλώσσα, και σεβόμενοι την φύση των προκαταλήψεών τους, που τους έχουν ενσταλάξει οι μεγαλογαιοκτήμονες, οι ιερείς και οι κρατικοί υπάλληλοι. Εκεί όπου ο Αυτοκράτορας [Ναπολέον Γ΄] είναι πολύ αγαπητός, σχεδόν λατρεύεται από τους αγρότες, δεν θα έπρεπε κανείς να δημιουργεί ανταγωνισμούς επιτιθέμενος εναντίον του. Είναι αναγκαίο να υπονομευθεί με έργα και όχι με λόγια η εξουσία του Κράτους και του Αυτοκράτορα, μέσω της υπονόμευσης του καθεστώτος δια του οποίου ασκείται η επιρροή τους. Οι υπάλληλοι του Αυτοκράτορα – οι δήμαρχοι, οι ειρηνοδίκες, οι ιερείς, οι χωροφύλακες και άλλοι παρόμοιοι αξιωματούχοι – πρέπει να δυσφημισθούν στον μέγιστο δυνατό βαθμό.

Είναι απαραίτητο να ειπωθεί στους αγρότες ότι οι Πρώσοι πρέπει να εκδιωχθούν από την Γαλλία (κάτι που γνωρίζουν χωρίς να τους το έχει πει κανείς), και ότι πρέπει να εξοπλισθούν, να οργανώσουν αντάρτικες μονάδες εθελοντών και να επιτεθούν στους Πρώσους. Όμως, θα πρέπει πρώτα να ακολουθήσουν το παράδειγμα που έδωσαν οι πόλεις, το οποίο συνίσταται στην *απαλλαγή απ' όλα τα παράσιτα και τις αντεπαναστατικές εθνοφρουρές, την ανάθεση της άμυνας των πόλεων στις ένοπλες λαϊκές πολιτοφυλακές, την δήμευση των κρατικών και εκκλησιαστικών γαιών και των κτημάτων των μεγαλογαιοκτημόνων, και την αναδιανομή τους από τους αγρότες: την παραγραφή όλων των δημοσίων και ιδιωτικών χρεών...* Επιπλέον, πριν βαδίσουν κατά των Πρώσων, οι αγρότες, όπως και οι βιομηχανικοί εργάτες της πόλης, θα πρέπει να ενώσουν ομοσπονδιακά τα μάχιμα τάγματά τους, περιοχή προς περιοχή, εξασφαλίζοντας έτσι μια από κοινού συντονισμένη άμυνα απέναντι σε εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς.

Αυτός, κατά την γνώμη μου, είναι ο αποτελεσματικότερος τρόπος αντιμετώπισης του αγροτικού προβλήματος. Διότι υπερασπιζόμενοι την γη οι αγρότες, καταστρέφουν, ταυτοχρόνως, ασυνείδητα αλλά αποτελεσματικά, τους κρατικούς θεσμούς που είναι ριζωμένοι στις επαρχιακές κοινότητες, πραγματοποιώντας έτσι την Κοινωνική Επανάσταση...

Διόλου δεν με ενοχλεί η φαινομενική συμπάθεια των Γάλλων αγροτών προς τον Βοναπάρτη. Τέτοιες συμπάθειες δεν είναι παρά μια επιφανειακή εκδήλωση βαθύτατων σοσιαλιστικών αισθημάτων, διαστρεβλωμένων από την άγνοια και την κακόβουλη προπαγάνδα των εκμεταλλευτών, μια παιδική ασθένεια, που θα υποχωρήσει χάρις στην αποτελεσματική θεραπεία του επαναστατικού σοσιαλισμού. Οι αγρότες δεν θα δώσουν ούτε την γη τους, ούτε τα χρήματά τους, ούτε την ζωή τους για να διατηρηθεί ο Ναπολέον Γ' στον θρόνο του, όμως είναι πρόθυμοι να σκοτώσουν τους πλούσιους, να αρπάξουν τις περιουσίες τους και να τις προσφέρουν στον Αυτοκράτορα, επειδή γενικώς μισούν τους πλούσιους. Τρέφουν ενδομύχως το σφοδρό και αβυσσαλέο σοσιαλιστικό μίσος των ανθρώπων του μόχθου ενάντια στους αργόσχολους, το «ανώτερο στρώμα». Θυμάμαι ένα τραγικό επεισόδιο, όπου οι αγρότες της κοινότητας Ντορντόν έκαψαν ζωντανό έναν νεαρό αριστοκράτη γαιοκτήμονα. Ο καυγάς άρχισε όταν ένας αγρότης είπε: «Εϊ! αριστοκράτη, κάθεσαι ήρεμα και άνετα στο σπίτι σου επειδή είσαι πλούσιος· εσύ έχεις λεφτά και εμείς σκοπεύουμε να δώσουμε τα πλούτη σου στους φτωχούς και να τα χρησιμοποιήσουμε για τον πόλεμο. Λοιπόν, ας πάμε σπίτι σου να δούμε τι θα βρούμε εκεί!». Στα λίγα αυτά λόγια μπορούμε να διακρίνουμε την ζωντανή έκφραση της παραδοσιακής έχθρας

του αγρότη για τον πλούσιο γαιοκτήμονα, αλλά κατά κανέναν τρόπο την φανατική επιθυμία να θυσιασθεί ή να σκοτώσει χάριν του Αυτοκράτορα· αντιθέτως, προσπαθεί, όπως είναι φυσικό, να αποφύγει την στρατιωτική θητεία.

Δεν είναι η πρώτη φορά που μια κυβέρνηση εκμεταλλεύεται για τους δικούς της σκοπούς το δικαιολογημένο μίσος των αγροτών κατά των πλουσίων γαιοκτημόνων και αστών. Στα τέλη του 18ου αιώνα, λόγου χάριν, ο Καρδινάλιος Ράφο, κακή του ώρα, υποκίνησε μια εξέγερση των αγροτών της Καλαβρίας κατά της μόλις εκείνη την εποχή σχηματισμένης φιλελεύθερης δημοκρατικής κυβέρνησης της Νάπολης... Οι αγρότες της Καλαβρίας άρχισαν να λεηλατούν τους πύργους [τα μεγάλα αγροκτήματα] και τα μέγαρα των πλουσίων αστών στις πόλεις, όμως δεν άρπαζαν τίποτε από τον απλό κόσμο. Το 1846, οι πράκτορες του Πρίγκιπα Μέτερνιχ οργάνωσαν μια εξέγερση των αγροτών της Ιταλικίας κατά των πανίσχυρων Πολωνών ευγενών και γαιοκτημόνων, οι οποίοι και οι ίδιοι σχεδίαζαν μια εθνικιστική εξέγερση και πριν από αυτό, η Αυτοκράτειρα Αικατερίνη [η Μεγάλη] της Ρωσίας παρακίνησε τους Ουκρανούς αγρότες να σκοτώσουν χιλιάδες Πολωνούς ευγενείς. Τέλος, το 1786, η ρωσική κυβέρνηση οργάνωσε στην Ουκρανία μια αγροτική εξέγερση [*jacquerie*] κατά των Πολωνών πατριωτών, οι οποίοι, στην πλειοψηφία τους, ήταν ευγενείς.

Βλέπετε, λοιπόν, ότι οι κυβερνώντες, αυτοί οι επίσημοι φρουροί της δημόσιας τάξης, της ιδιοκτησίας και της προσωπικής ασφάλειας, δεν είχαν κανέναν ενδοιασμό να χρησιμοποιήσουν αυτές τις παραπλανητικές μεθόδους όποτε εξυπηρετούσαν τους σκοπούς τους. Οι αγρότες γίνονται επαναστάτες εξ ανάγκης, εξ αιτίας της αφόρητης πραγματικότητας

της ζωής τους· τα βίαια μίσση τους, τα σοσιαλιστικά πάθη τους κατέστησαν αντικείμενο εκμετάλλευσης, έχοντας εντελώς παράλογα μετασχηματισθεί με τέτοιον τρόπο ώστε να γίνονται στήριγμα των αντιδραστικών. Και εμείς, οι επαναστάτες σοσιαλιστές, δεν θα μπορούσαμε να κατευθύνουμε τα ίδια αυτά πάθη προς τον αληθινό στόχο τους, έναν αντικειμενικό στόχο που βρίσκεται σε πλήρη αρμονία με τις βαθιά ριζωμένες ανάγκες, οι οποίες διήγειραν αυτά τα πάθη; Επαναλαμβάνω, αυτά τα ένστικτα είναι βαθύτατα σοσιαλιστικά επειδή εκφράζουν την *ακατάπαυστη* σύγκρουση ανάμεσα στους εργάτες και στους εκμεταλλευτές της εργασίας, και επειδή αυτή καθεαυτή η ουσία του σοσιαλισμού, ο αληθινός, φυσικός, εσώτερος πυρήνας όλου του σοσιαλισμού *βρίσκεται εκεί*. Τα υπόλοιπα, τα διάφορα συστήματα οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης, δεν είναι παρά μόνο πειραματικές, δειλές, περισσότερο ή λιγότερο επιστημονικές – και, δυστυχώς, συχνά πολύ θεωρητικές – εκδηλώσεις αυτού του πρωτόγονου και βασικού ενστίκτου του λαού.

Εάν όντως θέλουμε να είμαστε πρακτικοί, εάν κουραστήκαμε να ονειροπολούμε και θέλουμε να προωθήσουμε την Επανάσταση, πρέπει να απαλλαγούμε από ένα πλήθος δογματικών αστικών προκαταλήψεων, που δυστυχώς βρίσκουν απήχηση σε πάρα πολλούς εργάτες των πόλεων. Επειδή ο εργάτης της πόλης είναι πιο ενημερωμένος από τον αγρότη, αντιμετωπίζει τους αγρότες ως κατώτερους και τους μιλά σαν αστός σνομπ. Τίποτε όμως δεν εξοργίζει περισσότερο τους ανθρώπους από τον εμπαιγμό και την περιφρόνηση, και ο αγρότης αντιδρά στην χλεύη του εργάτη της πόλης με παγερό μίσος. Αυτό είναι εξαιρετικά θλιβερό, διότι αυτή η περιφρόνηση και αυτό το μίσος διαιρούν τον λαό σε δύο

ανταγωνιστικά στρατόπεδα, με το καθένα να παραλύει και να υπονομεύει το άλλο. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει αληθινή σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα στα δύο αυτά στρατόπεδα, υπάρχει μόνον ένα τεράστιο και τραγικό χάσμα το οποίο πρέπει πάση θυσία να γεφυρωθεί.

Ο σοσιαλισμός των εργατών των πόλεων, ο οποίος είναι περισσότερο κυνικός και έχει, ως εκ τούτου, μια ελαφρώς αστική απόχρωση, παρανοεί, χλευάζει, δεν εμπιστεύεται τον σφριγηλό, πρωτόγονο αγροτικό σοσιαλισμό και προσπαθεί να τον επισκιάσει. Αυτή η έλλειψη επικοινωνίας ευθύνεται για την τεράστια άγνοια σχετικά με τον σοσιαλισμό των πόλεων που κυριαρχεί ανάμεσα στους αγρότες, οι οποίοι είναι ανίκανοι να διακρίνουν την διαφορά μεταξύ αυτού του σοσιαλισμού και του αστικού χαρακτήρα των πόλεων. Οι αγρότες θεωρούν τους εργάτες της πόλης χυδαίους λακέδες των αστών· αυτό το μίσος καθιστά τους αγρότες τυφλά όργανα της αντίδρασης.

Αυτός είναι ο μοιραίος ανταγωνισμός, που αυτήν την στιγμή παραλύει τις επαναστατικές δυνάμεις της Γαλλίας και της Ευρώπης. Όποιος ενδιαφέρεται σοβαρά για τον θρίαμβο της Κοινωνικής Επανάστασης, θα πρέπει πρώτα απ' όλα να προσπαθήσει να εξαλείψει αυτόν τον ανταγωνισμό. Εφ' όσον η αποξένωση των δύο στρατοπέδων δεν οφείλεται παρά μόνο σε παρανόηση, το ένα από τα δύο στρατόπεδα θα πρέπει να αναλάβει την πρωτοβουλία για να πραγματοποιήσει μια συμφιλίωση. Οι εργάτες των πόλεων θα πρέπει, κατ' αρχάς, να αναρωτηθούν για ποιον λόγο εχθρεύονται τους αγρότες. Ποιες είναι οι ενστάσεις τους;

Υπάρχουν τρεις ενστάσεις: η *πρώτη*, ότι οι αγρότες είναι αμαθείς, προληπτικοί και θρησκοόληπτοι, και ότι αφήνουν

τους ιερείς να τους σέρνουν από την μύτη· η *δεύτερη*, ότι είναι βαθύτατα αφοσιωμένοι στον Αυτοκράτορά τους και η *τρίτη*, ότι οι αγρότες είναι αδιάλλακτοι υποστηρικτές της ατομικής ιδιοκτησίας.

Πράγματι οι αγρότες είναι υπερβολικά αμαθείς. Όμως, φταίνει οι ίδιοι γι' αυτό; Επεδίωξε κανείς να τους φτιάξει σχολεία; Είναι αυτός λόγος για να τους περιφρονούν και να τους συμπεριφέρονται άσχημα; Εάν ισχύει αυτό, τότε οι αστοί, που έχουν πολύ καλύτερη παιδεία απ' ό,τι οι βιομηχανικοί εργάτες, θα είχαν το δικαίωμα να συμπεριφέρονται άσχημα στους εργάτες, και γνωρίζω πολλούς αστούς οι οποίοι λένε ακριβώς αυτό, με το πρόσχημα ότι η ανώτερη εκπαίδευσή τους τους δίνει το δικαίωμα να εξουσιάζουν τους εργάτες των πόλεων, και ότι αυτοί οι εργάτες είναι υποχρεωμένοι να αναγνωρίζουν το δικαίωμά τους αυτό. Η ανωτερότητα των εργατών έναντι των αστών δεν βρίσκεται στην παιδεία τους, η οποία είναι ελάχιστη, αλλά στα ανθρώπινα αισθήματά τους και στην ρεαλιστική, εξαιρετικά ανεπτυγμένη, περί δικαίου αντίληψή τους. Στερούνται, όμως, οι αγρότες ενός τέτοιου περί δικαίου αισθήματος; Δώστε μεγάλη προσοχή: αν και αυτό το εκφράζουν με πολλούς και ποικίλους τρόπους, θα ανακαλύψετε ότι διαθέτουν το ίδιο ακριβώς περί δικαίου αίσθημα, θα διαπιστώσετε ότι παράλληλα με την αμάθειά τους υπάρχει μια έμφυτη κοινή λογική, μια αξιοθαύμαστη επιδεξιότητα, και ακριβώς αυτή η ικανότητα για έντιμη εργασία, συνιστά την αξιοπρέπεια και την λύτρωση του προλεταριάτου.

Οι αγρότες, λέτε, είναι προληπτικοί, θρησκόληπτοι και ελεγχόμενοι από τους ιερείς. Οι προλήψεις τους οφείλονται στην άγνοιά τους και τους εμφυτεύονται συστηματικά και

έντεχνα από όλες τις αστικές κυβερνήσεις. Παρεμπιπτόντως, οι αγρότες δεν είναι τόσο προληπτικοί και θρήσκοι όσο υποθέτετε: αυτό ισχύει μόνο για τις συζύγους τους. Μήπως οι σύζυγοι των εργατών των πόλεων είναι στ' αλήθεια πιο απάλλαγμένες από τις προλήψεις και τα δόγματα της Ρωμαιοκαθολικής θρησκείας; Όσον αφορά την επιρροή των ιερέων κατά κανέναν τρόπο δεν είναι τόσο μεγάλη όσο γενικώς πιστεύεται. Οι αγρότες επιδεικνύουν υποκριτικό σεβασμό απέναντι στην Εκκλησία για να αποφύγουν τους συζυγικούς καυγάδες και μόνον εφ' όσον η τυπική πίστη τους δεν συγκρούεται σε καμία περίπτωση με τα υλικά τους συμφέροντα. Παρά τις τρομερές κατάρεις της Εκκλησίας, οι θρησκευτικές τους προλήψεις δεν εμπόδισαν τους αγρότες το 1789 να αγοράσουν εκκλησιαστική περιουσία που είχε κατασχεθεί από το Κράτος. Εξ ου και το συμπέρασμα ότι η επανάσταση, προκειμένου να εξαλείψει την επιρροή των ιερέων στις αγροτικές περιοχές, πρέπει απλώς να κάνει το εξής: να θέσει τα υλικά συμφέροντα των αγροτών σε άμεση και οξεία αντίθεση με τα ζωτικά συμφέροντα της Εκκλησίας.

Πάντοτε εξοργίζομαι όταν ακούω όχι μόνο τους επαναστάτες Ιακωβίνους, αλλά και τους πεφωτισμένους σοσιαλιστές της σχολής του Μπλανκί, ακόμη και ορισμένους από τους στενότερους φίλους μας, εμμέσως επηρεασμένους από τους Μπλανκιστές, να προωθούν την εντελώς αντεπαναστατική ιδέα ότι θα χρειασθεί στο μέλλον να θεσπίσουμε διαταγμάτων την κατάργηση κάθε θρησκευτικής λατρείας και την βίαιη αποπομπή όλων των ιερέων. Αισθάνομαι έτσι, διότι, πάνω απ' όλα, είμαι αδιάλλακτος εχθρός της διαταγμάτων επανάστασης, η οποία πηγάζει από την ιδέα του επαναστατικού Κράτους, δηλαδή της μεταμφιεσμένης σε επα-

νάσταση αντίδρασης. Στο σύστημα τής δια διαταγμάτων επανάστασης *αντιτάσσω την επαναστατική δράση*, το μόνο συνεπές, αληθινό και αποτελεσματικό πρόγραμμα. Το εξουσιαστικό σύστημα δια διαταγμάτων, στην προσπάθειά του να επιβάλει την ελευθερία και την ισότητα, τις ακυρώνει. *Το αναρχικό σύστημα των επαναστατικών ενεργειών και δράσης επιφέρει φυσικά και αναπόδραστα την εμφάνιση και άνθιση της ελευθερίας και της ισότητας, χωρίς να υπάρχει διόλου ανάγκη για θεσμοποιημένη βία ή εξουσιαστικό σύστημα.* Το εξουσιαστικό σύστημα οδηγεί ανάγκαστικά στον θρίαμβο της απροκάλυπτης αντίδρασης. Το αναρχικό σύστημα θα οικοδομήσει την Επανάσταση επάνω σε φυσικά και ακλόνητα θεμέλια.

Εν είδει διευκρίνησης, υποστηρίζουμε ότι εάν η κατάργηση της θρησκευτικής λατρείας και η αποπομπή των ιερέων θεσπισθεί δια νόμου, ακόμη και οι ελάχιστοι θρησκευόμενοι αγρότες θα σπεύσουν να τους υπερασπισθούν, κυρίως επειδή υπάρχει στους ανθρώπους μια έμφυτη, ακατανίκητη ορμή – η πηγή κάθε ελευθερίας – να εξεγείρονται ενάντια σε κάθε αυθαίρετο μέτρο, ακόμη και αν αυτό επιβάλλεται εν ονόματι της ελευθερίας. Μπορείς, επομένως, να είσαι απολύτως σίγουρος ότι εάν οι πόλεις διαπράξουν το κολοσσιαίο ατόπημα να θεσπίσουν δια διατάγματος την εξάλειψη της θρησκευτικής λατρείας και την αποπομπή των ιερέων, οι αγρότες θα εξεγερθούν μαζικά κατά των πόλεων και θα μετατραπούν σε ένα τρομερό όπλο στα χέρια της αντίδρασης. Όμως, μήπως αυτό σημαίνει ότι θα έπρεπε να επιτραπεί στους ιερείς να διατηρήσουν την πλήρη εξουσία τους; Επ' ουδενί! Πρέπει να τους πολεμήσουμε όχι επειδή είναι ιερείς της Ρωμαιοκαθολικής θρησκείας, αλλά επειδή είναι *πράκτορες της Πρωσί-*

ας [ή των πλουσίων]. Στις αγροτικές περιοχές, όπως και στις πόλεις, καμία επαναστατική αρχή, ούτε καν οι Επαναστατικές Επιτροπές Δημόσιας Ασφάλειας, δεν θα έπρεπε να επιτεθεί στους ιερείς. *Αυτό πρέπει να γίνει μόνον από τον ίδιο τον λαό: οι εργάτες στις πόλεις και οι αγρότες στην ύπαιθρο πρέπει να πραγματοποιήσουν οι ίδιοι την επίθεση κατά των ιερέων.* Οι επαναστατικές αρχές, σεβόμενες τυπικά την ελευθερία της συνείδησης, μπορούν να τους βοηθήσουν εμμέσως, υποστηρίζοντας το δικαίωμά τους να πράξουν κάτι τέτοιο. Ας υιοθετήσουμε, τουλάχιστον μέχρι ενός σημείου, την συνετή τακτική των αντιπάλων μας. Δέστε, λόγου χάριν, με ποιον τρόπο η όποια κυβέρνηση υποστηρίζει την ελευθερία στα λόγια αλλά, την ίδια στιγμή, είναι αντιδραστική στα έργα. Ας ξεφορτωθούν οι επαναστατικές αρχές τις βίαιες εκφράσεις, αλλά, ενώ θα χρησιμοποιούν μια όσο το δυνατόν μετριοπαθέστερη γλώσσα, ταυτοχρόνως, *ας ενεργούν για την πραγματοποίηση της επανάστασης.*

Σε όλες τις χώρες, οι εξουσιαστές επαναστάτες συμπεριφέρθηκαν πάντοτε με έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο. Ενώ συνήθως ήταν υπερεπαναστάτες στα λόγια, ήταν συγχρόνως πολύ μετριοπαθείς, αν όχι τελείως αντιδραστικοί, στα έργα. Επιπλέον, θα μπορούσαμε να πούμε ότι *η πομπώδης γλώσσα τους χρησιμοποιήθηκε στις περισσότερες περιπτώσεις ως μάσκα για να εξαπατήσουν τον λαό, να αποκρύψουν την έλλειψη ιδεών τους και την ασυνέπεια των πράξεών τους.* Υπάρχουν άνθρωποι, πολλοί από αυτούς ανάμεσα στους λεγόμενους επαναστάτες αστούς, οι οποίοι, φωνάζοντας επαναστατικά συνθήματα νομίζουν ότι κάνουν την Επανάσταση. Αισθανόμενοι ότι έχουν εκπληρώσει το επαναστατικό τους καθήκον, προχωρούν μετά σε μια απερίσκεπτη δράση και, ερχόμενοι

σε κατάφωρη αντίθεση προς τις αρχές τους, ενεργούν με τρόπο που στην πραγματικότητα είναι εντελώς αντιδραστικός. Εμείς, που είμαστε αληθινοί επαναστάτες, πρέπει να συμπεριφερόμαστε με έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο. Ας μιλάμε *λιγότερο* περί επανάστασης και ας *πράττουμε* πολύ *περισσότερα*. Ας αφήσουμε άλλους να ασχολούνται με την θεωρητική ανάπτυξη των αρχών της Κοινωνικής Επανάστασης, και ας αρκεσθούμε να διαδώσουμε παντού αυτές τις αρχές, *ενσαρκώνοντάς τες σε πράξεις*.

Οι στενοί μου φίλοι και σύμμαχοι [μέλη της Συμμαχίας] θα εκπλαγούν ίσως με αυτά που λέω – εγώ, που τόσο ασχολήθηκα με την θεωρία, που ανέκαθεν υπήρξα ένας ένθερμος και άγρυπνος φρουρός των επαναστατικών αρχών. Αχ! Πώς αλλάζουν οι καιροί! Τότε, μόλις έναν χρόνο πριν, απλώς προετοιμαζόμαστε για την επανάσταση, την οποία κάποιιοι περίμεναν συντομότερα, ενώ κάποιοι άλλοι αργότερα· όμως τώρα, ακόμη και οι τυφλοί μπορούν να δουν ότι βρισκόμαστε εν μέσω μιας επανάστασης. Τότε, ήταν απολύτως αναγκαίο να δώσουμε έμφαση στις θεωρητικές αρχές, να εκθέσουμε με απόλυτη σαφήνεια τις αρχές αυτές, με σκοπό την δημιουργία ενός κόμματος, το οποίο, αν και ολιγομελές, θα αποτελείτο από ειλικρινείς ανθρώπους, αφοσιωμένους πλήρως και ενθέρμως σε αυτές τις αρχές, ώστε σε εποχή κρίσης να μπορεί ο καθένας να υπολογίζει στην αλληλεγγύη όλων των άλλων.

Όμως, τώρα είναι πολύ αργά για να επικεντρώσουμε στην ένταξη νέων μελών σε μια τέτοια οργάνωση. Έχουμε καλώς ή κακώς δημιουργήσει ένα μικρό κόμμα: μικρό, όσον αφορά τον αριθμό των ανθρώπων που ανήκουν σε αυτό, με πλήρη επίγνωση τού τί υποστηρίζουμε, τεράστιο, εάν λά-

βουμε υπ' όψιν όσους σχετίζονται ενστικτωδώς μαζί μας, εάν λάβουμε υπ' όψιν τις λαϊκές μάζες, των οποίων τις ανάγκες και επιδιώξεις εκφράζουμε πιστότερα από οποιαδήποτε άλλη ομάδα. Τώρα, πρέπει όλοι μας να σαλπάρουμε για τις φουρτουνιασμένες επαναστατικές θάλασσες, και από αυτήν ακριβώς την στιγμή να διαδώσουμε τις αρχές μας όχι με λόγια αλλά με έργα, διότι αυτή είναι η πλέον λαϊκή, η πλέον δραστική και η πλέον ακαταμάχητη μορφή προπαγάνδας. Ας μιλάμε λιγότερο για αρχές, όποτε το απαιτούν οι περιστάσεις και η επαναστατική πολιτική – δηλαδή κατά την διάρκεια μιας στιγμιαίας αδυναμίας μας σε σχέση με τον εχθρό – ας είμαστε όμως πάντοτε και κάτω από οιοσδήποτε συνθήκες ανυποχώρητα συνεπείς στην δράση μας. Διότι σε αυτό ακριβώς έγκειται η επιτυχία της επανάστασης.

Σε ολόκληρο τον κόσμο οι εξουσιαστές επαναστάτες έχουν πράξει ελάχιστα για την προώθηση της επαναστατικής δράσης, κυρίως επειδή *ανέκαθεν ήθελαν να πραγματοποιήσουν την Επανάσταση οι ίδιοι, με την δική τους εξουσία και την δική τους δύναμη*. Αυτό δεν μπορούσε παρά να περιορίζει δραστικά το πεδίο της επαναστατικής δράσης, διότι είναι αδύνατον, και στον πλέον ενεργητικό και δραστήριο εξουσιαστή επαναστάτη, να αντιληφθεί και να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά όλα τα πολυσχιδή προβλήματα που γεννά η Επανάσταση. Διότι κάθε δικτατορία, είτε αυτή ασκείται από ένα άτομο είτε ασκείται συλλογικά από λίγα σχετικώς άτομα, είναι αναγκαστικά πολύ περιχαρακωμένη, πολύ κοντόφθαλμη, και η περιορισμένη της αντίληψη δεν μπορεί επομένως να διεισδύσει σε βάθος, καλύπτοντας όλο το φάσμα της πολυσύνθετης λαϊκής ζωής, όπως ακριβώς είναι αδύνα-

τον και για το πλέον γιγαντιαίο δοχείο να χωρέσει τα βάθη και την απεραντοσύνη του ωκεανού...

Τί πρέπει να κάνουν οι επαναστατικές αρχές – οι οποίες θα έπρεπε να είναι όσο το δυνατόν λιγότερες – για να οργανώσουν και να επεκτείνουν την Επανάσταση; Δεν πρέπει να προωθήσουν την Επανάσταση με την έκδοση διαταγμάτων, αλλά να παρακινήσουν τις μάζες σε δράση. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να επιβάλουν στις μάζες οποιαδήποτε τεχνητή οργάνωση. Πρέπει, αντιθέτως, να ενθαρρύνουν την αυτοοργάνωση των μαζών σε αυτόνομα σώματα, ομοσπονδοποιημένα εκ των κάτω προς τα άνω. Αυτό θα μπορούσε να γίνει με την εξασφάλιση της συνεργασίας των πλέον σημαντικών, ευφυών και αφοσιωμένων ατόμων κάθε περιοχής, για να διασφαλισθεί ότι αυτές οι οργανώσεις είναι σύμφωνες, όσο το δυνατόν περισσότερο, με τις αρχές μας. Εδώ βρίσκεται το μυστικό του θριάμβου μας.

Ποιος μπορεί να αμφισβητήσει ότι η Επανάσταση θα αντιμετωπίσει πολλά και δύσκολα προβλήματα; Νομίζετε ότι μια Επανάσταση είναι παιδικό παιχνίδι; Ότι δεν θα είναι αναγκασμένη να ξεπεράσει αμέτρητα εμπόδια; Οι επαναστάτες σοσιαλιστές των ημερών μας δεν θα πρέπει να ακολουθήσουν το παράδειγμα των επαναστατών Ιακωβίνων του 1793. Ελάχιστες από τις τακτικές τους αξίζουν – αν αξίζουν – να αντιγραφούν. Η επαναστατική καθημερινότητα θα τις έφθειρε. Πρέπει να δημιουργήσουν τα πάντα εξ αρχής και να βασίσουν τις πολιτικές και τις ενέργειές τους σε βιωμένες εμπειρίες.

Όπως έχω ήδη αναφέρει, δεν με ανησυχεί διόλου ο πλατωνικός δεσμός των αγροτών με τον Αυτοκράτορα [Ναπολέοντα Γ']. Αυτός ο δεσμός δεν είναι παρά η αρνητική έκ-

φραση του μίσους τους προς την τάξη των μεγαλογαιοκτημόνων και προς τους αστούς των πόλεων· δεν αποτελεί σοβαρό εμπόδιο για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Επανάστασης.

Η τελευταία σημαντική ένσταση του προλεταριάτου των πόλεων κατά των αγροτών αφορά την φιλαργυρία, τον αχαλίνωτο εγωισμό, και την φανατική προσήλωσή τους στην ατομική ιδιοκτησία της γης. Οι εργάτες, που μέμφονται τους αγρότες για όλα αυτά τα ελαττώματα, θα έπρεπε πρώτα να σκεφθούν και να αναρωτηθούν: ποιος δεν είναι εγωιστής; Ποιος, στην σημερινή κοινωνία, δεν είναι φιλάργυρος, από την άποψη ότι προσκολλάται με πάθος στην μικρή περιουσία, την οποία κατάφερε με μεγάλες θυσίες να συγκεντρώσει, για να μην πεθάνει ο ίδιος και τα αγαπημένα του πρόσωπα από την πείνα ή τις στερήσεις, μέσα στην οικονομική ζούγκλα αυτής της ανελέητης κοινωνίας; Είναι αλήθεια ότι οι αγρότες δεν είναι κομμουνιστές. Μισούν και φοβούνται όλους εκείνους οι οποίοι θα καταργούσαν την ατομική ιδιοκτησία, διότι έχουν κάτι να χάσουν – τουλάχιστον στην φαντασία τους, και η φαντασία είναι ένας πολύ ισχυρός παράγων, αν και σήμερα γενικώς υποτιμάται. Η συντριπτική πλειοψηφία των εργατών των πόλεων, μη κατέχοντας ιδιοκτησία, κλίνει απείρως περισσότερο προς τον κομμουνισμό απ' ό,τι οι αγρότες. Δεν υπάρχει τίποτε φυσικότερο από αυτό· ο κομμουνισμός των μεν είναι εξ ίσου φυσικός με τον ατομικισμό των δε, αυτός όμως δεν είναι λόγος ούτε για να υμνούμε τους εργάτες για τις κομμουνιστικές τους τάσεις, ούτε για να κατηγορούμε τους αγρότες για τον ατομικισμό τους. Οι ιδέες και τα πάθη αμοτέρων διαμορφώνονται από

το διαφορετικό περιβάλλον τους. Άλλωστε, είναι όλοι οι εργάτες των πόλεων κομμουνιστές;

Δεν έχει νόημα να εγκωμιάζουμε ή να κακολογούμε τους αγρότες. *Το ζήτημα είναι να εκπονήσουμε ένα πρόγραμμα δράσης το οποίο θα υπερβαίνει τον ατομικισμό και τον συντηρητισμό των αγροτών, και το οποίο όχι μόνο θα εμποδίζει τον ατομικισμό τους να τους ωθεί προς το στρατόπεδο της αντίδρασης, αλλά και θα προσφέρει την δυνατότητα σε αυτόν τον ατομικισμό να υπηρετήσει και να εξασφαλίσει τον θρίαμβο της Επανάστασης.*

Να θυμάσθε, αγαπητοί μου φίλοι, και να επαναλαμβάνετε στον εαυτό σας εκατοντάδες χιλιάδες φορές την ημέρα ότι ο θρίαμβος ή η ήττα της Επανάστασης εξαρτάται από την καθιέρωση αυτού του προγράμματος δράσης.

Θα συμφωνήσετε μαζί μου ότι είναι ήδη πολύ αργά για να μεταστρέψουμε τους αγρότες μέσω θεωρητικής προπαγάνδας. Απομένει, λοιπόν, πέρα από ό,τι έχω ήδη προτείνει, η εξής τακτική: *τρομοκρατία των πόλεων κατά της υπαίθρου.* Αυτή είναι η κατ' εξοχήν μέθοδος η οποία υποστηρίχθηκε από τους αγαπητούς μας φίλους, τους εργάτες των μεγάλων πόλεων της Γαλλίας, οι οποίοι δεν αντιλαμβάνονται ότι αυτή η επαναστατική – εγώ θα έλεγα μάλλον αντιδραστική – τακτική, αποτελεί δάνειο από το οπλοστάσιο του επαναστατικού Ιακωβινισμού και ότι, εάν θα έχουν ποτέ την ατυχία να την χρησιμοποιήσουν, θα καταστρέψουν όχι μόνον τον εαυτό τους, αλλά, κάτι πολύ χειρότερο, την ίδια την Επανάσταση. Διότι ποια θα ήταν η αναπόφευκτη και μοιραία συνέπεια μιας τέτοιας πολιτικής; Ολόκληρος ο αγροτικός πληθυσμός – μια δύναμη δέκα εκατομμυρίων ανθρώπων – θα περνούσε στην άλλη πλευρά των οδοφραγμάτων, και αυτές οι αμέτρη-

τες και ακατανίκητες μάζες θα ενίσχυναν τις στρατιές της αντίδρασης.

Από κάθε άποψη, θεωρώ την πρωσική εισβολή καλό οίονο για την Γαλλία και για την παγκόσμια επανάσταση. Εάν δεν είχε πραγματοποιηθεί αυτή η εισβολή και εάν η επανάσταση στην Γαλλία είχε γίνει χωρίς αυτήν, οι ίδιοι οι Γάλλοι σοσιαλιστές θα είχαν για μια ακόμη φορά επιχειρήσει – και αυτήν την φορά για δικό τους λογαριασμό – να οργανώσουν μια κρατική επανάσταση [*πραξικόπημα*]. Αυτό θα ήταν εντελώς παράλογο, θα ήταν μοιραίο για τον σοσιαλισμό, όμως σίγουρα θα το είχαν επιχειρήσει, τόσο βαθιά έχουν επηρεασθεί από τις αρχές του Ιακωβινισμού. Συνεπώς, ανάμεσα στα άλλα μέτρα για την δημόσια ασφάλεια, τα οποία θα θεσπίζοντο δια διαταγμάτων από μια συνέλευση αντιπροσώπων των πόλεων, θα επιχειρούσαν αναμφίβολα να *επιβάλουν* στους αγρότες τον κομμουνισμό ή τον κολλεκτιβισμό. Αυτό θα αποτελούσε το έναυσμα μιας ένοπλης εξέγερσης, που θα ήταν αναγκασμένη να στηριχθεί σε έναν τεράστιο, πειθαρχημένο και καλά οργανωμένο στρατό. Ως αποτέλεσμα, οι σοσιαλιστές κυβερνώντες δεν θα προσέφεραν απλώς στην αντίδραση άλλον έναν στρατό εξεγερμένων αγροτών, αλλά και θα συνέβαλαν στο να σχηματισθεί στις γραμμές τους μια αντιδραστική μιλιταριστική κάστα, διψασμένων για εξουσία στρατηγών. Ο κατ' αυτόν τον τρόπο επανδρωμένος κρατικός μηχανισμός, θα έπρεπε σύντομα να αποκτήσει έναν ηγέτη, έναν δικτάτορα, έναν αυτοκράτορα, για να διευθύνει αυτήν την μηχανή. Κάτι τέτοιο θα ήταν αναπόφευκτο διότι δεν θα προερχόταν απλώς από το καπρίτσιο ενός ατόμου, αλλά από την λογική των συνθηκών, μια λογική που δεν διαψεύδεται ποτέ.

Ευτυχώς, τα ίδια τα γεγονότα θα υποχρεώσουν τώρα τους εργάτες των πόλεων να ανοίξουν τα μάτια τους και να απορρίψουν αυτήν την ολέθρια μέθοδο, που αποτελεί αντίγραφο εκείνης των Ιακωβίνων. Υπό τις παρούσες συνθήκες, μόνο τρελοί θα ονειρεύοντο να εγκαινιάσουν μια περίοδο τρομοκρατίας κατά της υπαίθρου. Εάν η υπαίθρος ξεσηκωνόταν κατά των πόλεων, οι πόλεις, και μαζί τους η Γαλλία, θα έσβηναν. Αυτό το έχουν κατανοήσει οι εργατικές μάζες της Λυών, της Μασσαλίας και των άλλων μεγάλων πόλεων της Γαλλίας: στην πραγματικότητα, αυτό εξηγεί εν μέρει την απίστευτη και επονειδιστη απάθειά τους σε αυτήν την φοβερή κρίση, κατά την οποία μόνον οι συνδυασμένες ενέργειες όλων των κατοίκων της Γαλλίας μπορούν να σώσουν την χώρα και, με αυτήν, τον γαλλικό σοσιαλισμό. [Ένας ακόμη πιθανός λόγος της απάθειας αυτής είναι το ότι η Μασσαλία, η Λυών και οι άλλες αναφερθείσες πόλεις δεν δέχθηκαν εισβολή από τους Πρώσους, οι οποίοι σταμάτησαν λίγο έξω από το Παρίσι, όπου και συνήφθη η συμφωνία ειρήνης.] Οι Γάλλοι εργάτες έχουν χάσει την λατινική τους ορμητικότητα. Έτσι τώρα, υπομένουν καρτερικά τα βάσανά τους. Επιπλέον, τα ιδανικά, οι ελπίδες, οι αρχές, οι πολιτικές και κοινωνικές φαντασιώσεις, τα πρακτικά σχέδια και προγράμματά τους – που ονειρεύοντο να τα υλοποιήσουν στο εγγύς μέλλον – όλα αυτά προήλθαν περισσότερο από βιβλία, από σύγχρονες θεωρίες που αποτελούν αντικείμενο αδιάκοπων συζητήσεων, παρά από τις δικές τους αυθόρμητες, γεννημένες από τις συγκεκριμένες συνθήκες της ζωής τους σκέψεις. Αναφέρονται στα γεγονότα της καθημερινής τους ζωής με αφηρημένους όρους, και έχουν χάσει την ικανότητα να αντλούν έμπνευση και ιδέες από τις πραγματικές καταστάσεις

που αντιμετωπίζουν. Οι ιδέες τους βασίζονται σε μια συγκεκριμένη θεωρία, η οποία παραδοσιακά και άκριτα γίνεται αποδεκτή, με πλήρη εμπιστοσύνη στην εγκυρότητά της. Και αυτή η θεωρία δεν αποβλέπει πουθενά αλλού, παρά μόνον στο πολιτικό σύστημα των Ιακωβίνων, ελαφρώς τροποποιημένο ώστε να εξυπηρετεί τους επαναστάτες σοσιαλιστές. Αυτή η περί επανάστασης θεωρία έχει τώρα χρεωκοπήσει πλήρως, εφ' όσον η βάση της, η εξουσία του Κράτους, έχει καταρρεύσει. Υπό αυτές τις συνθήκες, η χρήση τρομοκρατικών μεθόδων κατά των αγροτών, όπως αυτές τις οποίες είχαν υποστηρίξει οι Ιακωβίνοι, είναι εντελώς απαράδεκτη. Και οι εργάτες της Γαλλίας, που δεν γνωρίζουν καμία άλλη εναλλακτική λύση, είναι αποπροσανατολισμένοι και συγχυσμένοι. Λένε, δικαίω τω λόγω, ότι είναι αδύνατον να εξαπολυθεί ένα νόμιμο, επίσημο κράτος τρόμου και να θεσπισθούν δρακόντεια μέτρα κατά των αγροτών: ότι είναι αδύνατον να εγκαθιδρυθεί ένα επαναστατικό κράτος, μια κεντρική επιτροπή δημόσιας σωτηρίας για ολόκληρη την Γαλλία, την στιγμή κατά την οποία ο ξένος εισβολέας δεν βρίσκεται στα σύνορα, όπως το 1792, αλλά στην ίδια την καρδιά της Γαλλίας, λίγο έξω από το Παρίσι. Παρακολουθώντας την κατάρρευση ολόκληρου του επίσημου μηχανισμού, δικαίως αισθάνονται ότι θα ήταν μάταιο να δημιουργήσουν έναν νέο. Και αυτοί οι επαναστάτες, ανίκανοι να αντιληφθούν πώς είναι δυνατή η σωτηρία της Γαλλίας χωρίς το Κράτος, αυτοί οι υπέρμαχοι του λαού, μην έχοντας έστω και την παραμικρή ιδέα για το τεράστιο δυναμικό ενέργειας αυτού που οι κάθε λογής κρατιστές, από τους λευκούς μέχρι τους κόκκινους, περιφρονητικά αποκαλούν «αναρχία», σταυ-

ρώνουν τα χέρια τους και αναφωνούν: «Χαθήκαμε, η Γαλλία είναι καταδικασμένη».

Όμως, αγαπητοί μου φίλοι, δεν χαθήκαμε. *Η αναρχία μπορεί να σώσει την Γαλλία.*

Απελευθερώστε αυτήν την μαζική αναρχία στην ύπαιθρο καθώς και στις πόλεις, διευρύνετε την μέχρι να γιγαντωθεί σαν μια ασυγκράτητη χιονοστιβάδα, καταστρέφοντας και καταπίνοντας τα πάντα στο πέρασμά της, τόσο τους εσωτερικούς εχθρούς όσο και τους Πρώσους. Το ξέρω ότι είναι ένα τολμηρό και απονενομημένο μέτρο. Ωστόσο, είναι η μόνη εφικτή εναλλακτική λύση. Χωρίς αυτήν, δεν υπάρχει σωτηρία για την Γαλλία. Όλα τα συνήθη μέσα έχουν αποτύχει και το μόνο που απομένει είναι η πρωτόγονη, άγρια ενέργεια του γαλλικού λαού, ο οποίος πρέπει τώρα να επιλέξει ανάμεσα στην σκλαβιά του αστικού πολιτισμού και την πολιτική και πρωτόγονη αγριότητα του προλεταριάτου.

Ποτέ δεν πίστεψα ότι οι εργάτες των πόλεων, ακόμη και υπό τις ευνοϊκότερες συνθήκες, θα μπορούσαν ποτέ να επιβάλουν στους αγρότες τον κομμουνισμό ή τον κολλεκτιβισμό, και ποτέ δεν πίστεψα σε αυτήν την μέθοδο υλοποίησης του σοσιαλισμού, διότι απεχθάνομαι κάθε σύστημα που επιβάλλεται, διότι είμαι ένας ειλικρινής και παθιασμένος εραστής της ελευθερίας. Αυτή η λανθασμένη ιδέα και αυτή η φρούδα ελπίδα είναι ολέθριες για την ελευθερία και αποτελούν την θεμελιώδη πλάνη του εξουσιαστικού κομμουνισμού. Διότι η συστηματικά οργανωμένη επιβολή της βίας, οδηγεί στην αποκατάσταση της αρχής της εξουσίας, καθιστώντας αναγκαίο το Κράτος και τα προνομιά στρώματά του. Ο κολλεκτιβισμός θα μπορούσε να επιβληθεί μόνο σε σκλάβους, και ένας τέτοιος κολλεκτιβισμός θα συνιστούσε

τότε την άρνηση της ανθρωπότητας. Σε μιαν ελεύθερη κοινότητα, ο κολλεκτιβισμός μπορεί να επιτευχθεί μόνον υπό την πίεση των περιστάσεων, όχι με την εκ των άνω επιβολή αλλά από ένα ελεύθερο και αυθόρμητο εκ των κάτω κίνημα, και μόνον όταν θα έχουν σαρωθεί από την επανάσταση οι συνθήκες του προνομιούχου [κρατικά υποστηριζόμενου ή επιδοτούμενου] ατομικισμού, η κρατική πολιτική, ο ποινικός και ο αστικός κώδικας, το δικαστικό σώμα και ο νόμος περί κληρονομιάς...

Ποιες είναι οι κύριες ενστάσεις των αγροτών, οι κύριες αιτίες του έντονου και βαθύτατου μίσους τους για την πόλη; Είναι οι εξής:

1. Οι αγρότες αισθάνονται ότι οι εργάτες της πόλης τους περιφρονούν.
2. Οι αγρότες φαντάζονται – σίγουρα πολύ δικαιολογημένα, ενώ πολλά ιστορικά παραδείγματα στηρίζουν την άποψή τους – ότι οι πόλεις θέλουν να τους εκμεταλλευθούν και να τους εξαναγκάσουν να αποδεχθούν ένα πολιτικό σύστημα που απεχθάνονται.
3. Επιπροσθέτως, οι αγρότες σκέπτονται ότι οι εργάτες των πόλεων είναι υπέρ της κολλεκτιβοποίησης της ιδιοκτησίας, και φοβούνται ότι οι σοσιαλιστές θα δημεύσουν την γη τους, κάτι που αγαπούν περισσότερο από οτιδήποτε άλλο.

Τί πρέπει να κάνουν οι εργάτες των πόλεων για να υπερικήσουν την δυσπιστία και την έχθρα των αγροτών; Πρώτα απ' όλα πρέπει να εγκαταλείψουν την περιφρονητική στάση τους. Αυτό είναι απολύτως απαραίτητο για την σωτηρία της Επανάστασης και για τους ίδιους τους εργάτες, διότι το μίσος των αγροτών εγκυμονεί έναν τεράστιο κίνδυνο. Εάν δεν

υπήρχε αυτή η δυσπιστία και αυτό το μίσος, η Επανάσταση θα είχε επιτύχει προ πολλού, διότι η έχθρα ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο είναι εκείνη που συντηρεί σε όλες τις χώρες την αντίδραση και αποτελεί την κύρια βάση υποστήριξής της. Οι εργάτες της πόλης πρέπει να υπερνικήσουν τις αντιαγροτικές προκαταλήψεις τους, όχι μόνο προς όφελος της Επανάστασης ή για λόγους στρατηγικής, αλλά ως μια ενέργεια στοιχειώδους δικαιοσύνης. Δεν υπάρχει καμία δικαιολογία γι' αυτές τις προκαταλήψεις. Οι αγρότες δεν είναι παράσιτα: είναι και αυτοί εργάτες που μοχθούν, με την διαφορά ότι μοχθούν υπό διαφορετικές συνθήκες. Οι εργάτες των πόλεων, που υφίστανται εκμετάλλευση από τα αστικά αφεντικά, θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι οι αγρότες, που επίσης αποτελούν αντικείμενο εκμετάλλευσης, είναι αδελφια τους...

Να θυμάσθε τούτο: ο αγρότης μισεί όλες τις κυβερνήσεις και υπακούει στους νόμους απλώς επειδή είναι συνετό να το κάνει. Καταβάλλει τους φόρους του κανονικά, και ανέχεται την στρατολόγηση των γιών του απλώς επειδή δεν βλέπει άλλη εναλλακτική λύση. Απεχθάνεται την αλλαγή επειδή πιστεύει ότι οι νέες κυβερνήσεις, ασχέτως μορφής και προγράμματος, δεν θα είναι καλύτερες από τις προηγούμενες, και επειδή θέλει να αποφύγει τους κινδύνους και το κόστος που συνεπάγεται αυτό που κάλλιστα θα μπορούσε να είναι μια ανώφελη ή πολύ πιο επιζήμια αλλαγή.

Ο αγρότης θα συνταχθεί με τους εργάτες των πόλεων μόνον όταν θα είναι σίγουρος ότι οι εργάτες των πόλεων δεν πρόκειται να του επιβάλουν το πολιτικό και κοινωνικό τους σύστημα, προφασιζόμενοι ότι το κάνουν για το καλό του. Θα γίνει σύμμαχος αμέσως μόλις πεισθεί ότι οι βιομηχανικοί

εργάτες δεν θα τον αναγκάσουν να παραδώσει την γη του [στο Κράτος]...

Και όταν οι εργάτες, εγκαταλείποντας το εξεζητημένο, δασκαλίστικο λεξιλόγιο του δογματικού σοσιαλισμού και εμπνεόμενοι από το επαναστατικό πάθος, πλησιάσουν τους αγρότες και εξηγήσουν με απλά λόγια, χωρίς υπεκφυγές και φιοριτούρες, τί θέλουν· όταν πάνε στα χωριά όχι ως επηρμένους δάσκαλοι και καθοδηγητές αλλά ως αδελφοί και ίσοι, προσπαθώντας να διαδώσουν την Επανάσταση και όχι να την επιβάλουν στους εργάτες γης· όταν πυρπολήσουν όλα τα επίσημα έγγραφα, τις δικαστικές αποφάσεις και εντολές, και τους τίτλους ιδιοκτησίας, και καταργήσουν τα ενοίκια, τα αγροτικά χρέη, τις υποθήκες, τον ποινικό και τον αστικό κώδικα, κ.λπ.· όταν αυτό το άχρηστο χαρτομάνι, που συμβολίζει την φτώχεια και την υποδούλωση του προλεταριάτου, παραδοθεί στις φλόγες – τότε, να είσθε βέβαιοι, οι αγρότες θα καταλάβουν και θα ενωθούν με τους συντρόφους τους επαναστάτες, τους εργάτες των πόλεων.

Τί δίνει στους εργάτες των πόλεων το δικαίωμα να επιβάλουν την μορφή διακυβέρνησης ή το οικονομικό σύστημα της αρεσκείας τους στους αγρότες; Ισχυρίζονται ότι η Επανάσταση είναι εκείνη που τους δίνει αυτό το δικαίωμα. Όμως, η Επανάσταση δεν είναι πλέον Επανάσταση όταν γίνεται δεσποτική και όταν, αντί να προάγει την ελευθερία, γεννά την αντίδραση.

Ο άμεσος, αν όχι υπέρτατος, στόχος της Επανάστασης είναι η εξάλειψη της αρχής της εξουσίας με όποιον τρόπο και αν αυτή εκδηλώνεται· αυτός ο στόχος απαιτεί την κατάργηση και, αν χρειασθεί, την βίαιη καταστροφή του Κράτους, διότι το Κράτος, όπως τόσο ορθά έδειξε ο Προυντόν,

είναι ο μικρός αδελφός της Εκκλησίας, είναι ο ιστορικός καταθλασμός κάθε δεσποτισμού και κάθε προνομίου, η πολιτική αιτία κάθε οικονομικής και κοινωνικής δουλείας, η ίδια η ουσία και ο πυρήνας κάθε αντίδρασης. Οποιοσδήποτε επιθυμεί, εν ονόματι της Επανάστασης, να εγκαθιδρύσει ένα Κράτος – ακόμη και ένα προσωρινό Κράτος – εγκαθιδρύει την αντίδραση και εργάζεται υπέρ του δεσποτισμού και όχι υπέρ της ελευθερίας, υπέρ του προνομίου και όχι υπέρ της ισότητας...

Από πού άντλησαν οι Γάλλοι σοσιαλιστές την παράλογη, αλαζονική και άδικη ιδέα ότι έχουν το δικαίωμα να περιφρονούν την θέληση δέκα εκατομμυρίων αγροτών, επιβάλλοντάς τους το πολιτικό και οικονομικό τους σύστημα; Ποια είναι η θεωρητική αιτιολόγηση αυτού του πλασματικού δικαιώματος; Στην πραγματικότητα, αυτό το υποτιθέμενο δικαίωμα είναι ένα ακόμη αστικό δώρο, ένα πολιτικό κληροδότημα του αστικού επαναστατισμού, και βασίζεται στην υποτιθέμενη ή πραγματική ανωτερότητα της ευφυΐας και της εκπαίδευσης, δηλαδή στην υποτιθέμενη ανωτερότητα του πολιτισμού της πόλης έναντι του αγροτικού πολιτισμού. Όμως, θα πρέπει να συνειδητοποιήσετε ότι αυτήν την αρχή μπορεί κανείς εύκολα να την επικαλεσθεί, προκειμένου να δικαιολογήσει κάθε κατάκτηση και να καθαγιάσει κάθε καταπίεση. Οι αστοί πάντοτε χρησιμοποίησαν αυτήν την αρχή για να αποδείξουν ότι δική τους αποκλειστική αποστολή και δικό τους αποκλειστικό δικαίωμα είναι να *κυβερνούν* (ή ό,τι άλλο ισοδυναμεί με αυτό), να εκμεταλλεύονται όλους τους εργάτες. Στις συγκρούσεις μεταξύ εθνών καθώς και μεταξύ τάξεων, αυτή η ολέθρια αρχή επικυρώνει κάθε εξουσία καταπίεσης. Μήπως δεν επικαλέσθηκαν κατ' επανάληψη οι

Γερμανοί αυτήν την αρχή για να δικαιολογήσουν τις επιθέσεις τους ενάντια στην ελευθερία και ανεξαρτησία των σλαβικών και άλλων λαών και για να νομιμοποιήσουν τον βίαιο εκγερμανισμό που επέβαλαν στους λαούς αυτούς; Μήπως δεν ισχυρίστηκαν ότι μια τέτοια υποδούλωση αποτελεί τον θρίαμβο του πολιτισμού επί της βαρβαρότητας;

Προσοχή! Οι Γερμανοί λένε ήδη ότι ο γερμανικός προτεσταντικός πολιτισμός είναι κατά πολύ ανώτερος του καθολικού πολιτισμού των λατινικών λαών εν γένει, ειδικότερα δε του γαλλικού. Τα μάτια σας δεκατέσσερα! Οι Γερμανοί μπορεί σύντομα να αισθανθούν ηθικά υποχρεωμένοι να σας εκπολιτίσουν, ακριβώς όπως και εσείς μας λέτε τώρα ότι το καθήκον σάς επιβάλλει να εκπολιτίσετε και να απελευθερώσετε δια της βίας τους συμπατριώτες σας, τα αδέρφια σας, τους Γάλλους αγρότες. Κατά την γνώμη μου και οι δύο ισχυρισμοί είναι εξ ίσου απεχθείς, δηλώνω δε απερίφραστα ότι στις σχέσεις μεταξύ εθνών, όπως και στις σχέσεις μεταξύ τάξεων, θα είμαι πάντοτε με το μέρος εκείνων τους οποίους σκοπεύετε να εκπολιτίσετε με αυτές τις τυραννικές μεθόδους, θα είμαι μαζί τους όταν εξεγερθούν ενάντια σε όλους τους αλαζονικούς εκπολιτιστές τέτοιου είδους, είτε αυτοί είναι εργάτες είτε Γερμανοί, και έτσι πράττοντας, θα υπηρετώ την Επανάσταση ενάντια στην αντίδραση.

Ούτως εχόντων των πραγμάτων, θα με ρωτήσετε εν συνεχεία: πρέπει να εγκαταλείψουμε στην αντίδραση τους αμαθείς και προληπτικούς αγρότες; Επ' ουδενί! Η αντίδραση πρέπει να εκριζωθεί από την χώρα και ιδίως από τις αγροτικές περιοχές. Θα μου πείτε τότε, για να γίνει αυτό δεν αρκεί να πούμε ότι θέλουμε να καταστρέψουμε την αντίδραση; πρέπει να την εξαλείψουμε, και αυτό μπορεί να επιτευχθεί

μόνο δια διαταγμάτων. Και πάλι λέω: *επ' ουδενί!* Αντιθέτως, και αυτό το αποδεικνύει ολόκληρη η Ιστορία, τα διατάγματα, όπως και κάθε εξουσία γενικώς, δεν καταργούν τίποτε, απλώς διαιωνίζουν αυτό που υποτίθεται ότι θέλουν να καταστρέψουν.

Τί πρέπει λοιπόν να γίνει; Εφ' όσον η επανάσταση δεν μπορεί να επιβληθεί στις αγροτικές περιοχές, *πρέπει να βλαστήσει μέσα στις αγροτικές κοινότητες, υποδαυλίζοντας ένα επαναστατικό κίνημα των ίδιων των αγροτών, το οποίο θα τους προωθεί αφ' ενός να καταστρέψουν με άμεση δράση κάθε πολιτικό, δικαστικό, αστικό και στρατιωτικό θεσμό, και αφ' ετέρου να εγκαθιδρύσουν και να οργανώσουν την αναρχία σε ολόκληρη την ύπαιθρο.*

Αυτό μπορεί να γίνει μόνο με έναν τρόπο: μιλώντας στους αγρότες με έναν τρόπο που θα τους *ωθήσει προς την κατεύθυνση των δικών τους συμφερόντων.* Αγαπούν την γη; Ας πάρουν την γη και ας εκδιώξουν όσους γαιοκτήμονες ζουν από την εργασία των άλλων!! Δεν τους αρέσει να πληρώνουν υποθήκες, φόρους, ενοίκια και ατομικά χρέη; Ας μην πληρώνουν!! Και, τέλος, μισούν την στρατολόγηση; Μην τους υποχρεώνετε να κατατάσσονται στον στρατό!!

Και ποιος θα πολεμήσει τους Πρώσους; Δεν χρειάζεται να ανησυχείτε γι' αυτό. Απαξ και ξεσηκωθούν οι αγρότες και διαπιστώσουν όντως τα οφέλη της Επανάστασης, θα προσφέρουν οικειοθελώς περισσότερα χρήματα και περισσότερους άνδρες για την υπεράσπιση της Επανάστασης απ' ό,τι θα μπορούσε κανείς να τους αποσπάσει μέσω επίσημων υποχρεωτικών μέτρων. Οι αγρότες θα αποκρούσουν και πάλι τους Πρώσους εισβολείς, όπως έπραξαν το 1792. Δεν χρειάζεται παρά να τους δοθεί η ευκαιρία να φέρουν τα πάνω κά-

τω, και μόνον η αναρχική επανάσταση μπορεί να τους εμπνεύσει να κάνουν κάτι τέτοιο.

Όμως, δεν θα εδραιωθεί ο θεσμός της ατομικής ιδιοκτησίας ακόμη περισσότερο, όταν οι αγρότες μοιράσουν την απαλλοτριωμένη γη των αστών; Όχι, διότι με την κατάργηση του Κράτους και όλων των νομικών του θεσμών, καθώς και της νόμιμης οικογένειας και του κληρονομικού δικαίου – τα οποία θα σαρωθούν όλα από την δίνη της αναρχικής επανάστασης – η ιδιοκτησία δεν θα προστατεύεται και δεν θα θαγαδιάζεται πλέον από το Κράτος. Δεν θα υπάρχουν ούτε πολιτικά, ούτε νομικά δικαιώματα, θα υπάρχουν μόνον αναγνωρισμένες επαναστατικές πράξεις.

Θα ρωτήσετε: εφ' όσον η έγγειος ατομική ιδιοκτησία δεν θα προστατεύεται πλέον από το Κράτος ή από οποιαδήποτε άλλη εξωτερική δύναμη, αλλά θα την υπερασπίζεται μόνος του ο κάθε κάτοχος, δεν θα αρπάζει ο ένας ό,τι μπορεί από τον άλλον, δεν θα ληστεύει ο ισχυρός τον αδύνατο; Επιπλέον, τί θα εμπόδιζε τους αδυνάτους να συνενωθούν και να λεηλατήσουν κάποιον άλλον ιδιοκτήτη γης; «Δεν μπορούμε να αποφύγουμε κάτι τέτοιο σε καμία περίπτωση», θα αναφωνήσετε. «Αυτό σημαίνει εμφύλιο πόλεμο!»

Ναι, θα υπάρξει εμφύλιος πόλεμος. Όμως, γιατί σας φοβίζει τόσο ο εμφύλιος πόλεμος; Ανατρέχοντας σε ιστορικά στοιχεία, ερωτώ: έχουν μεγάλες ιδέες, μεγάλες προσωπικότητες και μεγάλα έθνη αναδυθεί από έναν εμφύλιο πόλεμο ή από μια κοινωνική τάξη πραγμάτων την οποία επέβαλε κάποια προστατευτική κυβέρνηση; Αν και αποφύγατε για πάνω από μια εικοσαετία τον εμφύλιο πόλεμο, δεν έχετε εσείς, ένα μεγάλο έθνος, ξεπέσει τόσο πολύ ώστε οι Πρώσοι να μπορούν να σας καταβροχθίσουν μονομιάς;

Αντιθέτως, ο τόσο καταστροφικός για την εξουσία των κρατών εμφύλιος πόλεμος, ακριβώς εξ αιτίας αυτού του γεγονότος, ανέκαθεν ευνοούσε την αφύπνιση της λαϊκής πρωτοβουλίας και τα πνευματικά, ηθικά, ακόμη και υλικά συμφέροντα του λαού. Συν τοις άλλοις και για τον εξής απλούστατο λόγο: ο εμφύλιος πόλεμος ταρακουνά και συνταράσσει τις μάζες, αποσπώντας τες από την κατάσταση δειλίας τους, μια κατάσταση πολύ επιθυμητή σε όλες τις κυβερνήσεις. Μια κατάσταση που μετατρέπει τους λαούς σε κοπάδια υποκείμενα σε εκμετάλλευση και έρμαιο των διαθέσεων των ποιμένων τους. Ο εμφύλιος πόλεμος διαλύει την αποκτηνωτική μονοτονία της καθημερινής ζωής των ανθρώπων και διακόπτει αυτήν την μηχανιστική ρουτίνα, που τους κλέβει την δημιουργική σκέψη...

Θέλετε να δείτε δέκα εκατομμύρια αγρότες ενωμένους εναντίον σας ως μια ενιαία, συμπαγή και ομόθυμη μάζα, εξαγριωμένη από το μίσος που προκάλεσαν τα διατάγματα και η επαναστατική βία σας; Ή θα προτιμούσατε μια ρωγμή, μια διάσπαση στις γραμμές τους, δημιουργημένη από την αναρχική επανάσταση, η οποία θα σας επέτρεπε να ασκήσετε επιρροή και να οικοδομήσετε μια ισχυρή βάση στήριξης ανάμεσα στους αγρότες; Δεν αντιλαμβάνεσθε ότι οι αγρότες είναι οπισθοδρομικοί ακριβώς επειδή δεν τους έβγαλε από την νάρκη τους ένας εμφύλιος πόλεμος, ο οποίος θα προκαλούσε συγκρούσεις στα απράγμονα χωριά; Οι συμπαγείς μάζες είναι ανθρώπινα κοπάδια, ελάχιστα δεκτικά στην αυξανόμενη επίδραση ιδεών και προπαγάνδας. Ο εμφύλιος πόλεμος, αντιθέτως, γεννά ποικίλες ιδέες, συμφέροντα και επιδιώξεις. Οι αγρότες δεν στερούνται ούτε ανθρωπιστικών αισθημάτων, ούτε έμφυτου μίσους για την αδικία, εκείνο που

τους λείπει είναι το επαναστατικό πνεύμα και η αποφασιστικότητα. Ο εμφύλιος πόλεμος θα τους προσφέρει αυτό το πνεύμα.

Ο εμφύλιος πόλεμος θα καταστήσει ολόκληρη την ύπαιθρο δεκτική στην επαναστατική σοσιαλιστική προπαγάνδα σας. Θα έχετε δημιουργήσει, επαναλαμβάνω, αυτό που έως τώρα δεν διαθέτατε – ένα κόμμα, το οποίο θα μπορεί, σε ευρεία κλίμακα, να οργανώσει τον αληθινό σοσιαλισμό, μια κολλεκτιβιστική κοινωνία, εμψυχωμένη από την πληρέστερη ελευθερία. Θα το οργανώσετε εκ των κάτω προς τα άνω, *ενθαρρύνοντας την αυθόρμητη δράση των ιδίων των αγροτών* σύμφωνα με αυτούς τους κανόνες.

Μην φοβάσθε ότι ο εμφύλιος πόλεμος, δηλαδή η αναρχία, θα ερημώσει την ύπαιθρο. Σε κάθε ανθρώπινη κοινωνία υπάρχει ένα ισχυρό ένστικτο αυτοσυντήρησης, μια ισχυρή συλλογική αδράνεια, που την προφυλάσσει από την αυτοκαταστροφή, και αυτή ακριβώς η αδράνεια είναι εκείνη η οποία ευθύνεται για την αργή και δύσκολη πρόοδο της Επανάστασης. Υπό το εξουθενωτικό βάρος του Κράτους, η ευρωπαϊκή κοινωνία, τόσο στις πόλεις όσο και στην ύπαιθρο (αν και περισσότερο στην ύπαιθρο), έχει σήμερα χάσει όλη της την ζωντάνια, κάθε αυθορμητισμό στην σκέψη και την δράση, και αν αυτή η κατάσταση συνεχισθεί για μερικές ακόμμη δεκαετίες, η ευρωπαϊκή κοινωνία μπορεί να εξαφανισθεί...

Μην φοβάσθε ότι οι αγρότες θα αλληλοσφαγούν εάν δεν τους συγκρατήσει μια κρατική εξουσία και ο σεβασμός προς το ποινικό και αστικό δίκαιο. Μπορεί αρχικώς να πράξουν κάτι τέτοιο, αλλά γρήγορα θα αντιληφθούν ότι είναι οικονομικά και βιολογικά αδύνατον να συνεχίσουν να το κάνουν,

τότε θα σταματήσουν να πολεμούν ο ένας τον άλλον, θα έρθουν σε συνεννόηση μεταξύ τους και θα σχηματίσουν κάποια μορφή οργάνωσης για να αποτρέψουν μελλοντικές συγκρούσεις και να διευρύνουν τα κοινά τους συμφέροντα. Η αδήριτη ανάγκη να θρέψουν τον εαυτό και την οικογένειά τους (και επομένως να συνεχίσουν την καλλιέργεια της γης τους), η αναγκαιότητα να υπερασπισθούν την εστία, την οικογένεια και την ίδια τους την ζωή, απέναντι σε μια απρόβλεπτη επίθεση – όλα αυτά τα ζητήματα σύντομα θα τους υποχρεώσουν, αναμφιβόλως, να συνάψουν νέες και αμοιβαία συμφέρουσες συμφωνίες.

Και μη νομίζετε ότι, επειδή αυτές οι συμφωνίες θα γίνουν υπό την πίεση των περιστάσεων και όχι με επίσημα διατάγματα, οι πλουσιότεροι αγρότες θα ασκούν ως εκ τούτου υπέρμετρη επιρροή. Διότι, εφ' όσον δεν θα προστατεύονται πλέον από τον νόμο, η επιρροή των μεγαλογαιοκτημόνων θα υπονομευθεί. Είναι ισχυροί μόνον επειδή προστατεύονται από το Κράτος, εφ' όσον δε το Κράτος θα έχει καταργηθεί, θα εξαφανισθεί επίσης και η δύναμή τους. Όσον αφορά την δύναμη των πλέον πανούργων και σχετικά εύπορων αγροτών, αυτή θα εξουδετερωθεί πλήρως από την μεγάλη μάζα των μικρών και φτωχότερων αγροτών καθώς επίσης, και των ακτημόνων εργατών γης. Αυτή η ομάδα, μια υποδουλωμένη μάζα, που είναι αναγκασμένη να υποφέρει σιωπηλά, θα αναγεννηθεί και θα καταστεί ισχυρή από την επαναστατική αναρχία.

Κοντολογίς, δεν ισχυρίζομαι ότι οι αγρότες, αναδιοργανωμένοι ελεύθερα εκ των κάτω προς τα άνω, θα δημιουργήσουν ως εκ θαύματος μια ιδανική οργάνωση, η οποία θα ανταποκρίνεται από κάθε άποψη στα όνειρά μας. Αλλά είμαι

πεπεισμένος ότι αυτό που θα οικοδομήσουν θα είναι ζωντανό και ρωμαλέο, χίλιες φορές καλύτερο και δικαιότερο από οποιαδήποτε υφιστάμενη οργάνωση. Επιπλέον, αυτή η αγροτική οργάνωση, η οποία αφ' ενός θα είναι ανοικτή στην επαναστατική προπαγάνδα των πόλεων και αφ' ετέρου δεν θα έχει παραλύσει από την παρέμβαση του Κράτους – διότι δεν θα υφίσταται πλέον Κράτος -- θα αναπτυχθεί και θα τελειοποιηθεί μέσω του ελεύθερου πειραματισμού, όσο πληρέστερα μπορεί κανείς λογικά να περιμένει στην εποχή μας.

Με την κατάργηση του Κράτους, η αυθόρμητη αυτοοργάνωση της λαϊκής ζωής, που εδώ και αιώνες παραλύει και αφομοιώνεται από την παντοδύναμη εξουσία του Κράτους, θα επιστρέψει στις κοινότητες. Η ανάπτυξη κάθε κοινότητας θα έχει ως αφετηρία της τις πραγματικές συνθήκες του πολιτισμού της. Και εφ' όσον η διαφορά ανάμεσα στα επίπεδα πολιτισμού [κουλτούρα, τεχνολογία] των διαφόρων κοινοτήτων της Γαλλίας, καθώς και της υπόλοιπης Ευρώπης, είναι πολύ μεγάλη, πρώτα θα υπάρξει εμφύλιος πόλεμος ανάμεσα στις κοινότητες, ο οποίος αναπόφευκτα θα ακολουθηθεί από μια αμοιβαία συμφωνία και ισορροπία ανάμεσά τους. Εν τω μεταξύ όμως, μήπως οι εντός των κοινοτήτων αλλά και οι μεταξύ τους συγκρούσεις θα παραλύσουν την γαλλική αντίσταση, παραδίδοντας έτσι την Γαλλία στους Πρώσους;

Επ' ουδενί. Η Ιστορία δείχνει ότι τα έθνη ποτέ δεν αισθάνονται τόση αυτοπεποίθηση και ασφάλεια στις σχέσεις τους με τους ξένους, όση όταν καταπιέζονται και διχάζονται βαθιά στο εσωτερικό· και ότι, αντιθέτως, τα έθνη δεν είναι ποτέ τόσο αδύναμα, όσο όταν είναι εμφανώς ενωμένα υπό μια φαινομενικά ανίκητη εξουσία.

Για να πεισθείτε περί αυτού δεν έχετε παρά να συγκρίνετε δύο ιστορικές περιόδους: η πρώτη, με μια Γαλλία ψυχραιμη και ενδυναμωμένη από τους εσωτερικούς πολέμους της Σφενδόνης, υπό τον νεαρό βασιλιά Λουδοβίκο ΙΔ΄· η δεύτερη, με μια Γαλλία του ενηλίκου πλέον βασιλιά, με την μοναρχία να έχει εδραιωθεί, ειρηνευμένη και ενοποιημένη υπό αυτόν τον μεγάλο Γάλλο ηγέτη. Συγκρίνετε την πρώτη Γαλλία, την οποία λάμπρυναν οι νίκες, με την δεύτερη Γαλλία, η οποία βάδιζε από ήττα σε ήττα, οδεύοντας προς την καταστροφή της. Συγκρίνετε επίσης την Γαλλία του 1792 με την Γαλλία του σήμερα [1870]. Η Γαλλία του 1792-93 σπαρασσόταν από τον εμφύλιο πόλεμο, ολόκληρη η Δημοκρατία είχε εμπλακεί σε μια θανάσιμη μάχη, παλεύοντας λυσσωδώς για την επιβίωσή της. Και παρ'όλη αυτή την εμφύλια σύρραξη, η Γαλλία απέκρουσε νικηφόρα την εισβολή όλων σχεδόν των ευρωπαϊκών δυνάμεων. Όμως το 1870, η Γαλλία, έχοντας ενοποιηθεί και ειρηνεύσει υπό την Αυτοκρατορία, σφυροκοπείται, από τα πρωσικά στρατεύματα και είναι τόσο ηττοπαθής ώστε διακυβεύεται η ίδια της η ύπαρξη... Η απάνθρωπη, αχαλίνωτη παρόρμηση να γίνει το μεγαλύτερο και ισχυρότερο έθνος στον κόσμο, είναι εφάμιλλη των λυσσαλέων, υπεράνθρωπων προσπαθειών ενός παραληρούντος ασθενούς, ο οποίος κινητοποιεί όλη την ενέργεια που διαθέτει σε μια δεδομένη στιγμή απλώς και μόνο για να καταρρεύσει και πάλι, εντελώς εξαντλημένος...

Σημειώσεις του Εισαγωγικού Σημειώματος

1. Μπακούνιν, *Lettres à un Français* (Παρίσι, Stock 1907), τόμ. Β΄, σελ. 160-73, 213-48.
2. Μπακούνιν, ό.π., τόμ. ΙΔ΄, σελ. 16-23, 28-31.

Σημειώσεις του μεταφραστή

Κινητές Φρουρές ονομάσθηκαν τα στρατιωτικά σώματα που συγκροτήθηκαν με απόφαση της Προσωρινής Κυβέρνησης τον Φεβρουάριο του 1848, με σκοπό να πλήξουν την Επανάσταση. Τα σώματα αυτά αποτελούντο κυρίως από τα πλέον αντιδραστικά και διεφθαρμένα στοιχεία των κατωτέρων στρωμάτων του Παρισιού. Χρησιμοποιήθηκαν για να καταπνίξουν την Εξέγερση του Ιουνίου του 1848.

Τις δύο γαλλικές στρατιές που αναφέρει ο Μπακούνιν αποτελούσαν ο τακτικός στρατός και οι κινητές φρουρές. Υπήρχε ωστόσο και η Εθνοφρουρά, η οποία, όταν το πεινασμένο Παρίσι συνθηκολόγησε στις 28 Ιανουαρίου του 1871, διατήρησε τα όπλα και τα κανόνια της, υπογράφοντας απλώς ανακωχή με τους νικητές Πρώσους, οι οποίοι δεν τόλμησαν να εισβάλουν στο Παρίσι. Αντιθέτως, και οι δύο προαναφερθείσες στρατιές παρέδωσαν τα όπλα τους και οι άνδρες τους θεωρήθηκαν αιχμάλωτοι πολέμου.

Fronde (Σφενδόνη). Ένα αδύναμο και χωρίς συνοχή αντιπολιτευτικό κίνημα κατά της απολυταρχίας στην Γαλλία κατά την εποχή που ο Λουδοβίκος ΙΔ΄ δεν είχε ακόμη ενηλικιωθεί. Στρεφόταν κατά της αντιβασιλείας, της μητέρας του Λουδοβίκου ΙΔ΄, Άννας (1648-1653) και του ευνοούμενου της Καρδινάλιου Μαζαρίνου. Το κίνημα της Σφενδόνης είχε ως αφετηρία την αντίθεση του Κοινοβουλίου στα δημοσιονομικά σχέδια της βασίλισσας Άννας της Αυστριακής και του Μαζαρίνου. Στην Κοινοβουλευτική αυτή Σφενδόνη προσετέθη αργότερα και μια Σφενδόνη των Πριγκίπων, που ήταν ένα κί-

ΤΟ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ

νημα της φεουδαρχικής αριστοκρατίας και της μοναρχικής απολυταρχίας. Οι ανταγωνισμοί συμφερόντων εντός της Σφενδόνης επέτρεψαν πολύ γρήγορα στην βασιλική εξουσία να καταπνίξει το κίνημα αυτό. Η Σφενδόνη πήρε το όνομά της από τις σφενδόνες που χρησιμοποιούσαν τα χαμίνια του Παρισιού στις επιθέσεις τους εναντίον των βασιλικών τοξοτών.

Η Γαλλία δεν μπορεί πια να αναγεννηθεί, παρακινούμενη σε δράση από μάταια όνειρα εθνικού μεγαλείου και δόξας. Όλα αυτά είναι πλέον παρελθόν. Η κυβέρνηση του Ναπολέοντα Γ', υπονομευμένη από τον εσωτερικό εκφυλισμό, την διαφθορά και τις μηχανορραφίες, έχει αποσαθρωθεί υπό τα πλήγματα των Πρώσων...

Με εξαίρεση την Αγγλία και την Σκωτία, όπου για να ακριβολογούμε, δεν υπάρχουν αγρότες, ή την Ιρλανδία, την Ιταλία και την Ισπανία, όπου οι αγρότες εξ αιτίας της έσχατης ένδειάς τους τείνουν αυθορμήτως να γίνονται σοσιαλιστές και επαναστάτες, οι μικροϊδιοκτήτες αγρότες της Δυτικής Ευρώπης – κυρίως στην Γαλλία και την Γερμανία – δεν είναι πλήρως ικανοποιημένοι. Αγαπούν την ιδιοκτησία τους και αισθάνονται ότι πρέπει να υπερασπίσουν τα κατά φαντασίαν πλεονεκτήματά τους απέναντι στις επιθέσεις της Κοινωνικής Επανάστασης, και μολονότι δεν αποκομίζουν ουσιαστικά οφέλη, εξακολουθούν να είναι προσκολλημένοι στην αυταπάτη της ιδιοκτησίας, στα μάταια όνειρα τους για πλούτη. Πέραν των μειονεκτημάτων τούτων, οι αγρότες κρατούνται συστηματικά σε μια κατάσταση κτηνώδους άγνοιας από τις εκκλησίες και τις κυβερνήσεις τους. Οι αγρότες αποτελούν τώρα την πρωταρχική, σχεδόν την μόνη, βάση της ασφάλειας και της ισχύος των κρατών. Εξ αιτίας του γεγονότος αυτού, οι κυβερνήσεις τους επιμελώς και αδιαλεί-

πτως καλλιεργούν τις προκαταλήψεις τους, ενσταλάζουν την χριστιανική πίστη και την αφοσίωση στην εξουσία, και υποδαυλίζουν το μίσος κατά των προοδευτικών και μη κομπορμιστικών στοιχείων των πόλεων. Παρ' όλα αυτά τα εμπόδια, οι αγρότες, όπως έχω ήδη εξηγήσει, μπορούν τελικώς να κερδηθούν από το στρατόπεδο της Κοινωνικής Επανάστασης. Για να επιτευχθεί αυτό, την πρωτοβουλία πρέπει να αναλάβουν οι επαναστάτες προλετάριοι των πόλεων, διότι αυτοί είναι σήμερα οι μόνοι οι οποίοι ενσαρκώνουν την αφυπνισμένη ιδέα και το πνεύμα, την κατανόηση και την ενσυνείδητη βούληση να πραγματοποιήσουν την Κοινωνική Επανάσταση. Εξ ου και η μεγαλύτερη απειλή για την ύπαρξη των κρατών συμπυκνώνεται τώρα αποκλειστικά στο προλεταριάτο της πόλης...

Είναι βεβαίως προφανές ότι, εάν αυτός ο πόλεμος τελειώσει με μια καταστροφική και επαίσχυντη ήττα της Γαλλίας, οι εργάτες θα είναι απείρως πιο δυσχεστετημένοι απ' ό,τι είναι σήμερα. Σημαίνει όμως αυτό ότι θα είναι διατεθειμένοι να γίνουν πιο επαναστατικοί; Και αν ακόμη ίσχυε κάτι τέτοιο, θα ήταν μήπως ο επαναστατικός αγώνας λιγότερο δύσκολος απ' ό,τι είναι σήμερα;

Η απάντησή μου είναι ανεπιφύλακτα αρνητική για τον εξής λόγο: το επαναστατικό πνεύμα των εργαζομένων μαζών δεν εξαρτάται μόνο από το μέγεθος της εξαθλίωσης και της δυσχεστεϊάς τους, αλλά επίσης από την πίστη τους στην δικαιοσύνη και τον θρίαμβο της Υπόθεσής τους. Από τις αρχές της Ιστορίας μέχρι και τις μέρες μας, οι εργαζόμενες μάζες κατατρώχονται από την φτώχεια, και είναι δυσχεστετημένες, διότι όλες οι πολιτικές κοινωνίες, όλα τα κράτη, τόσο οι δημοκρατίες όσο και οι μοναρχίες, βασίζονται στην

εμφανή ή ελαφρώς καλυμμένη εξαθλίωση και εξαναγκαστική εργασία του προλεταριάτου... Αυτή όμως η δυσχεστεϊα σπανίως γεννά επαναστάσεις. Ακόμη και λαοί που οδηγούνται στην έσχατη ένδεια, παρά την δυστυχία τους, δεν εμφανίζουν σημάδια ξεσηκωμού. Γιατί δεν εξεγείρονται; Μήπως επειδή είναι ικανοποιημένοι με την μοίρα τους; Ασφαλώς όχι. Δεν εξεγείρονται διότι δεν διαθέτουν επαρκή αντίληψη των δικαιωμάτων τους, ούτε εμπιστεύονται τις δικές τους δυνάμεις, ενώ, στερούμενοι και τα δύο, γίνονται ανίσχυροι και υπομένουν την σκλαβιά επί αιώνες. Πώς μπορούν οι μάζες να αποκτήσουν αυτά τα επαναστατικά χαρακτηριστικά; Το μορφωμένο άτομο αποκτά επίγνωση των δικαιωμάτων του τόσο μέσω της θεωρητικής σκέψης, όσο και μέσω της πρακτικής εμπειρίας της ζωής. Η πρώτη προϋπόθεση, δηλαδή η ικανότητα για αφηρημένη σκέψη, δεν έχει ακόμη εκπληρωθεί από τις μάζες... Πώς μπορούν οι εργαζόμενες μάζες να αποκτήσουν επίγνωση των δικαιωμάτων τους; Μόνο μέσω των μεγάλων ιστορικών εμπειριών τους, μέσω αυτής της μεγάλης παράδοσης η οποία εκδηλώνεται ανά τους αιώνες και μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, διαρκώς αυξανόμενη και εμπλουτιζόμενη με νέα βάσανα και νέες αδικίες, διαποτίζοντας τελικώς και διαφωτίζοντας τις πλατιές προλεταριακές μάζες. Εάν ένας λαός δεν έχει ήδη βυθισθεί σε συνθήκες απελπιστικής παρακμής, τότε πάντα χρωστά την πρόοδό του σε αυτήν την μεγάλη ευεργετική παράδοση, σε αυτόν τον απαράμιλλο δάσκαλο των μαζών... Όμως, οι λαοί, σε διάφορες ιστορικές περιόδους, δεν προοδεύουν με έναν σταθερό ή όμοιο ρυθμό. Αντιθέτως, ο ρυθμός προόδου διαφέρει: άλλες φορές η πρόοδος είναι γρήγορη, βαθιά και εκτεταμένη, άλλες φορές πάλι μόλις που γίνεται αντιληπτή, ή

σταματά και δείχνει να οπισθοδρομεί. Πώς μπορεί να εξηγηθεί αυτό το φαινόμενο;

Μπορεί να αποδοθεί στο είδος των γεγονότων που διαμορφώνουν κάθε ιστορική περίοδο. Υπάρχουν γεγονότα που ενεργοποιούν τους ανθρώπους και τους ωθούν προς μια προοδευτική κατεύθυνση. Άλλα γεγονότα έχουν μια αποθαρρυντική, αποκαρδιωτική επίπτωση στο ηθικό και την γενική στάση των μαζών, διαστρεβλώνουν την κρίση τους, διαστρέφουν την σκέψη τους, οδηγώντας τις προς αυτοκαταστροφικές κατευθύνσεις. Όταν κανείς μελετά γενικά ιστορικά παραδείγματα της εξέλιξης των λαών, μπορεί να εντοπίσει δύο αντίθετες κινήσεις, συγκρίσιμες με την άμπωτι και την παλίρροια των θαλασσιών ρευμάτων.

Σε ορισμένες εποχές συμβαίνουν γεγονότα που προαναγγέλλουν την έλευση μεγάλων ιστορικών αλλαγών, μεγάλων προσδοκιών και θριάμβων για την ανθρωπότητα. Τις εποχές αυτές όλα μοιάζουν να κινούνται με μεγάλη ταχύτητα. Ένα ρεύμα ενεργητικότητας και δύναμης φαίνεται να διαπερνά την κοινωνική ατμόσφαιρα: τα πνεύματα, οι καρδιές και οι θελήσεις συνενώνονται σε ένα ισχυρό κύμα, καθώς η ανθρωπότητα οδεύει προς την κατάκτηση νέων οριζώντων. Ένα ηλεκτρικό ρεύμα διαπερνά ολόκληρη την κοινωνία, ενώνοντας τα αισθήματα ατόμων διαφορετικής ιδιοσυγκρασίας σε ένα κοινό αίσθημα, σφυρηλατώντας εντελώς διαφορετικά πνεύματα και θελήσεις σε ένα πνεύμα και μία θέληση. Τις εποχές αυτές το άτομο ξεχειλίζει από πίστη και θάρρος, επειδή τα αισθήματά του είναι αμοιβαία με εκείνα των συντρόφων του και ενισχύονται από αυτά. Παραθέτοντας λίγα μόνον παραδείγματα από την νεώτερη Ιστορία, τέτοια περίπτωση ήταν, στα τέλη του 18ου αιώνα, η εποχή της

Γαλλικής Επανάστασης. Τέτοια ήταν επίσης, αλλά σε σημαντικά μικρότερο βαθμό, τα χρόνια πριν την Επανάσταση του 1848. Και τέτοιος πιστεύω ότι είναι ο χαρακτήρας της σημερινής μας εποχής, η οποία μπορεί να αποτελεί το πρελούδιο γεγονότων που πιθανώς να επισκιάσουν τις ένδοξες ημέρες του 1789 και του 1793...

Όμως, υπάρχουν επίσης ζοφερές, αδιέξοδες, καταστροφικές εποχές, κατά τις οποίες τα πάντα αναδίδουν παρακμή, εξουθένωση και θάνατο, προμηνύοντας την εξάντληση της συλλογικής και ατομικής συνείδησης. Αυτή είναι η άμπωτις, που ακολουθεί τις ιστορικές καταστροφές. Τέτοια ήταν η εποχή της Πρώτης Αυτοκρατορίας και της παλινόρθωσης του Ναπολέοντα Α'. Τέτοια ήταν τα είκοσι ή τριάντα χρόνια που ακολούθησαν την καταστροφή του Ιουνίου του 1848. Τέτοια θα είναι τα είκοσι ή τριάντα χρόνια που θα ακολουθήσουν την κατάκτηση της Γαλλίας από τα στρατεύματα του πρωσικού δεσποτισμού...

Υπό τέτοιες συνθήκες, μια χούφτα εργάτες μπορεί να παραμείνουν επαναστάτες, αλλά θα στερούνται ενθουσιασμού και πίστης, διότι η πίστη είναι δυνατή μόνον όταν τα αισθήματα ενός ατόμου βρίσκουν απήχηση και στήριγμα στο ειλικρινές επαναστατικό πνεύμα και την θέληση των μαζών... Όμως, οι μάζες θα είναι πλήρως αποδιοργανωμένες, ηττοπαθείς και θα έχουν συντριβεί από την αντίδραση... Όλες οι εργατικές ενώσεις, εντός και εκτός των εργοστασίων και των εργαστηρίων, θα έχουν καταργηθεί... Δεν θα υπάρχουν ομάδες συζήτησης, ούτε συνεργατικοί μορφωτικοί κύκλοι, κανένας τρόπος αναζωογόνησης της συλλογικής θέλησης των εργατών... Κάθε εργάτης θα είναι πνευματικά και ηθικά απομονωμένος, καταδικασμένος σε αδυναμία.

Η κυβέρνηση, για να είναι σίγουρη πως οι εργάτες δεν θα οργανωθούν εκ νέου, θα συλλάβει και θα εκτοπίσει στο Νησί του Διαβόλου [την πάλαι ποτέ γαλλική σωφρονιστική αποικία] κάποιες εκατοντάδες, ή, ίσως, μερικές χιλιάδες από τους πλέον ευφυείς, πλέον μαχητικούς και αφοσιωμένους εργάτες. Με τις εργατικές μάζες αντιμέτωπες με μια τέτοια οικτρή κατάσταση, θα χρειασθεί πολύς χρόνος για να καταστούν ικανές να πραγματοποιήσουν την Κοινωνική Επανάσταση!

Ακόμη και αν οι Γάλλοι εργάτες εξεγερθούν, παρ' όλη αυτήν την άκρως δυσοίωνη κατάσταση, και κινούμενοι από αυτόν τον γαλλικό ηρωισμό, που αρνείται να δεχθεί την ήττα, και ωθούμενοι ακόμη περισσότερο από την απελπισία, είναι πιθανόν να διδαχθούν ένα μάθημα από τα πλέον θανατηφόρα σύγχρονα όπλα. Απέναντι σε αυτήν την φρικτή «πειθώ», ούτε η ευφυία, ούτε η συλλογική θέληση θα μπορέσουν να βοηθήσουν τους εργάτες, οι οποίοι θα προβάλουν αντίσταση μόνον από καθαρά αυτοκαταστροφική απελπισία, μια αντίσταση που θα τους οδηγήσει σε μια κατάσταση απείρως χειρότερη από οποτεδήποτε στο παρελθόν.

Και μετά: Ο γαλλικός σοσιαλισμός δεν θα είναι πλέον σε θέση να τεθεί στην πρωτοπορία του ευρωπαϊκού επαναστατικού κινήματος, μαχόμενος για την χειραφέτηση του προλεταριάτου. Η νέα κυβέρνηση μπορεί, για δικούς της λόγους, να ανεχθεί απρόθυμα κάποια εναπομείναντα σοσιαλιστικά περιοδικά και σοσιαλιστές συγγραφείς στην Γαλλία. Ωστόσο, ούτε οι συγγραφείς, ούτε οι φιλόσοφοι, ούτε τα βιβλία τους αρκούν για να οικοδομήσουν ένα ζωντανό, ισχυρό σοσιαλιστικό κίνημα. Ένα τέτοιο κίνημα μπορεί να γίνει πραγματικότητα μόνον από την αφυπνισμένη επαναστατική συ-

νειδίηση, την συλλογική θέληση και την οργάνωση των ιδίων των εργατικών μαζών. Χωρίς αυτά, ακόμη και τα καλύτερα βιβλία στον κόσμο δεν είναι παρά θεωρίες μετέωρες στο κενό, άχρηστα όνειρα.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Θα ήταν δύσκολο, αν όχι αδύνατον, να συγγράψει κανείς μια Ιστορία των νεωτέρων χρόνων χωρίς να λάβει υπ' όψιν του την απορρόφηση του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος από την δομή του σύγχρονου δημοκρατικού καπιταλισμού της «ευ-ημερίας». Με εξαίρεση κάποιους αναθεωρητές σοσιαλιστές όπως ο Έντουαρντ Μπερνστάιν, που προέβλεψε αυτήν την εξέλιξη, οι ριζοσπάστες του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού, ανέμεναν την επικείμενη κατάρρευση του καπιταλισμού. Όμως, ο καπιταλισμός όχι μόνο κατάφερε να επιβιώσει, αλλά ισχυροποιήθηκε ακόμη περισσότερο, υιοθετώντας, σε ποικίλους βαθμούς, σοσιαλδημοκρατικά μέτρα και ενσωματώνοντάς τα στο καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα. Δεν θα μπορούσε ποτέ να είχε κάνει κάτι τέτοιο χωρίς την συνεργασία των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Έτσι, μετά από αυτό, ο καπιταλισμός άλλαξε την μορφή του και το παλαιό σοσιαλιστικό κίνημα απώλεσε την ταυτότητά του.

Στο κείμενο **Κριτική του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Προγράμματος**, ο Μπακούνιν εξετάζει το πώς και το γιατί αναπτύχθηκε αυτή η τάση στην Γερμανία, προπύργιο κάποτε της σοσιαλδημοκρατίας. Η δε ιδέα της Αντιπροσωπευτικής Κυβέρνησης και της Καθολικής Ψηφοφορίας, λόγω της σοβαρότητας και της θεμελιώδους σημασίας της για το Σοσιαλδημοκρατικό Πρόγραμμα, εξετάζεται από τον Μπακούνιν ξεχωριστά.

Σαμ Ντόλγκοφ

Ας εξετάσουμε την κατάσταση σε άλλες χώρες, πέρα από την Γαλλία, όπου το σοσιαλιστικό κίνημα έχει αποκτήσει μεγάλη δύναμη... Το Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Εργατικό Κόμμα (ΣΕΚ) και η Γενική Ένωση Γερμανών Εργατών (ΓΕΓΕ) την οποία ίδρυσε ο Φερντινάντ Λασσάλ, είναι και τα δύο σοσιαλιστικά υπό την έννοια ότι επιθυμούν να αλλάξουν με σοσιαλιστικό τρόπο τις σχέσεις μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας [να καταργήσουν τον καπιταλισμό]. Τόσο οι Λασσαλικοί όσο και το Κόμμα του Άϊζεναχ (το οποίο ονομάστηκε έτσι από ένα συνέδριο που διεξήχθη στο Άϊζεναχ στις 7-9 Αυγούστου 1869), συμφωνούν πλήρως ότι για να επέλθει αυτή η αλλαγή είναι απολύτως απαραίτητο να μεταρρυθμισθεί πρώτα το Κράτος, και αν αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιάς ευρύτατης προπαγάνδας και ενός νόμιμου εργατικού ειρηνικού κινήματος, τότε το Κράτος θα πρέπει να μεταρρυθμισθεί δια της βίας, δηλαδή με μια πολιτική επανάσταση.

Όλοι οι Γερμανοί σοσιαλιστές πιστεύουν ότι η πολιτική επανάσταση πρέπει να προηγηθεί της Κοινωνικής Επανάστασης. Αυτό είναι ένα μοιραίο λάθος. Διότι όποια επανάσταση πραγματοποιηθεί πριν από μια κοινωνική επανάσταση, θα είναι αναγκαστικά μια αστική επανάσταση, η οποία δεν μπορεί να οδηγήσει παρά μόνο στον αστικό σοσιαλισμό – μια νέα, αποτελεσματικότερη, ευφυώς συγκαλυμμένη μορφή εκμετάλλευσης του προλεταριάτου από την αστική τάξη. [Με τον όρο «αστικός σοσιαλισμός» ο Μπακούνιν, όπως και ο Μαρξ, εννοούσε μια συνεργασία μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας, μεταξύ «όλου του πληθυσμού» και του Κράτους – κάτι που εγκαινίασε στην Γερμανία ο Βίσμαρκ και υποστηρίχθηκε στην εποχή μας από δεξιούς δημοκρατικούς σοσια-

λιστές, «πεφωτισμένους καπιταλιστές», και φιλελεύθερους εν γένει.]

Αυτή η λανθασμένη αρχή – η ιδέα ότι μια πολιτική επανάσταση πρέπει να προηγηθεί μιας κοινωνικής επανάστασης – αποτελεί, στην πραγματικότητα, ανοικτή πρόσκληση προς όλους τους Γερμανούς φιλελεύθερους αστούς πολιτικούς να διαβρώσουν το ΣΕΚ. Και αυτό το κόμμα δέχθηκε συχνά πιέσεις από τους ηγέτες του – και όχι από τα απλά μέλη του, τα οποία χαρακτήριζε ένα ριζοσπαστικό πνεύμα – να συναδελφωθεί με τους αστούς δημοκράτες του *Volkspartei* (Λαϊκό Κόμμα), ένα καιροσκοπικό κόμμα που δεν ενδιαφέρεται παρά μόνο για την πολιτική και που αντιτίθεται σφόδρα στις αρχές του σοσιαλισμού. Αυτή η εχθρότητα εκδηλωνόταν συχνότατα στις εμπαθείς επιθέσεις των πατριωτών ρητόρων του και των επισήμων εντύπων του ενάντια στους επαναστάτες σοσιαλιστές της Βιέννης.

Αυτές οι σφοδρές επιθέσεις κατά του επαναστατικού σοσιαλισμού προκάλεσαν την αγανάκτηση και την αντίθεση όλων σχεδόν των Γερμανών, φέρνοντας σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση τον Λήμπκνεχτ και τους άλλους ηγέτες του ΣΕΚ. Ήθελαν να καθησυχάσουν τους εργάτες και έτσι να διατηρήσουν τον έλεγχο του γερμανικού εργατικού κινήματος, διατηρώντας, ταυτοχρόνως, φιλικές σχέσεις με τους ηγέτες των αστών δημοκρατών του *Volkspartei*, οι οποίοι γρήγορα συνειδητοποίησαν ότι είχαν διαπράξει ένα σοβαρό λάθος τακτικής, ανταγωνιζόμενοι το γερμανικό εργατικό κίνημα, χωρίς την υποστήριξη του οποίου δεν μπορούσαν να ελπίζουν στην κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας.

Από αυτήν την άποψη, το *Volkspartei* ακολούθησε την παράδοση της αστικής τάξης να μην κάνει ποτέ μια επανά-

σταση μόνη της. Η τακτική του, όσο ευφυώς και αν εφαρμόζεται, βασίζεται πάντοτε στην εξής αρχή: να εξασφαλίσει την ισχυρή βοήθεια της λαϊκής δύναμης για να πραγματοποιήσει μια πολιτική επανάσταση, αποκομίζοντας όμως η ίδια τα οφέλη. Αυτή ακριβώς η προβληματική ώθησε το *Volkspartei* να αλλάξει την αντισοσιαλιστική του στάση και να διακηρύξει ότι και αυτό είναι τώρα ένα σοσιαλιστικό κόμμα... Μετά από διαπραγματεύσεις ενός χρόνου, οι αρχηγοί των εργατικών και αστικών κομμάτων υιοθέτησαν το περίφημο Πρόγραμμα Άϊξεναχ και σχημάτισαν ένα ενιαίο κόμμα, διατηρώντας την ονομασία ΣΕΚ. Αυτό το πρόγραμμα είναι πράγματι ένα παράδοξο υβρίδιο του επαναστατικού προγράμματος της Διεθνούς Ένωσης Εργαζομένων (της Διεθνούς) και του πολύ γνωστού οπορτουνιστικού προγράμματος της αστικής δημοκρατίας...

Το Άρθρο 1 του προγράμματος είναι, στην πραγματικότητα, αντίθετο με την θεμελιώδη πολιτική και το πνεύμα της Διεθνούς. Το ΣΕΚ θέλει να ιδρύσει ένα *ελεύθερο Λαϊκό Κράτος*. Όμως, οι λέξεις *ελεύθερο* και *λαϊκό* ακυρώνονται και καθίστανται άνευ νοήματος από την λέξη *Κράτος*: το όνομα «Διεθνής» συνεπάγεται την άρνηση του Κράτους. Μιλούν άραγε οι συντάκτες του προγράμματος περί ενός διεθνούς ή οικουμενικού κράτους, ή μήπως απλώς σχεδιάζουν να δημιουργήσουν ένα κράτος που θα περιλαμβάνει όλες τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης – Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Σκανδιναβικές χώρες, Ολλανδία, Ελβετία, Ισπανία, Πορτογαλία, και τα Σλαβικά έθνη που είναι υποταγμένα στην Αυστρία;¹ Όχι. Το πολιτικό τους στομάχι δεν μπορεί να χωρέσει τόσες πολλές χώρες μονομιάς. Με ένα πάθος που δεν προσπαθούν καν να αποκρύψουν, οι σοσιαλδημοκράτες δια-

κηρύσσουν ότι θέλουν να οικοδομήσουν την μεγάλη Παγγερμανική πατρίδα. Ιδού γιατί ο ένας και μοναδικός σκοπός του ΣΕΚ, η οικοδόμηση ενός Παγγερμανικού Κράτους, αποτελεί ακριβώς το πρώτο άρθρο του προγράμματός του. Πάνω απ' όλα είναι Γερμανοί πατριώτες.

Αντί να αφοσιωθούν στην δημιουργία του Παγγερμανικού Κράτους, οι Γερμανοί εργάτες θα πρέπει να συνταχθούν με τους αδελφούς τους που υφίστανται εκμετάλλευση σε όλο τον κόσμο για να υπερασπίσουν τα αμοιβαία οικονομικά και κοινωνικά τους συμφέροντα: το εργατικό κίνημα κάθε χώρας πρέπει να βασίζεται αποκλειστικά στην αρχή της διεθνούς αλληλεγγύης... Εάν, σε περίπτωση σύγκρουσης δύο κρατών, οι εργάτες ενεργήσουν σύμφωνα με το Άρθρο 1 του σοσιαλδημοκρατικού προγράμματος, τότε, και παρά τις καλύτερες διαθέσεις τους, θα *συνταχθούν με την δική τους αστική τάξη* ενάντια στους αδελφούς τους εργάτες της ξένης χώρας, θυσιάζοντας έτσι την διεθνή αλληλεγγύη των εργατών στον βωμό του εθνικού πατριωτισμού του Κράτους. Αυτό ακριβώς κάνουν τώρα οι Γερμανοί εργάτες στον Γαλλοπρωσικό Πόλεμο. Όσο οι Γερμανοί εργάτες επιδιώκουν να δημιουργήσουν ένα εθνικό κράτος – ακόμη και το πλέον ελεύθερο Λαϊκό Κράτος – θα θυσιάζουν πλήρως και αναπόφευκτα την ελευθερία του λαού στον βωμό του μεγαλείου του Κράτους, τον σοσιαλισμό χάριν της πολιτικής, την δικαιοσύνη και την διεθνή αδελφοσύνη χάριν του πατριωτισμού. Είναι αδύνατον να βαδίζει κανείς ταυτοχρόνως προς δύο διαφορετικές κατευθύνσεις. Ο σοσιαλισμός και η κοινωνική επανάσταση συνεπάγονται την καταστροφή του Κράτους: συνεπώς, όσοι θέλουν ένα κράτος πρέπει να θυσιάσουν

την οικονομική χειραφέτηση των μαζών χάριν του πολιτικού μονοπωλίου ενός προνομιούχου κόμματος.

Το ΣΕΚ θα θυσιάζε την οικονομική και, μαζί με αυτήν, την πολιτική χειραφέτηση του προλεταριάτου – ή, για να είμαστε ακριβέστεροι, *την χειραφέτησή του από την πολιτική και το Κράτος* – χάριν του θριάμβου της αστικής δημοκρατίας. Αυτό προκύπτει σαφώς από το 2ο και 3ο άρθρο του σοσιαλδημοκρατικού προγράμματος. Οι πρώτες τρεις παράγραφοι του Άρθρου 2 συμφωνούν από κάθε άποψη με τις σοσιαλιστικές αρχές της Διεθνούς: κατάργηση του καπιταλισμού· πλήρης πολιτική και κοινωνική ισότητα· κάθε εργάτης θα λαμβάνει ακέραιο το προϊόν της εργασίας του. Όμως, η τέταρτη παράγραφος, διακηρύσσοντας ότι η πολιτική χειραφέτηση αποτελεί *προϋπόθεση* της οικονομικής χειραφέτησης της εργατικής τάξης, ότι η λύση του κοινωνικού ζητήματος είναι εφικτή μόνο σε ένα δημοκρατικό κράτος, αναιρεί αυτές τις αρχές, καθιστώντας αδύνατη την εφαρμογή τους στην πράξη. Η τέταρτη παράγραφος είναι σαν να λέει:

«Εργάτες, είσθε σκλάβοι, θύματα της καπιταλιστικής κοινωνίας. Θέλετε να απελευθερωθείτε από αυτόν τον οικονομικό ζουρλομανδύα; Φυσικά και το θέλετε, και είσθε απολύτως δικαιολογημένοι. Για να ικανοποιήσετε όμως τα δίκαια αιτήματά σας, *πρέπει πρώτα να μάς βοηθήσετε να πραγματοποιήσουμε την πολιτική επανάσταση. Κατόπιν, θα σας βοηθήσουμε εμείς να πραγματοποιήσετε την Κοινωνική Επανάσταση*. Ας οικοδομήσουμε πρώτα, με την δύναμή σας, το δημοκρατικό Κράτος, ένα καλό δημοκρατικό Κράτος, όπως στην Ελβετία, και μετά υποσχόμαστε να σας προσφέρουμε τα ίδια οφέλη που απολαμβάνουν τώρα οι Ελβετοί εργάτες...

(Βλέπε τις απεργίες στην Βασιλεία και την Γ'ενεύη, οι οποίες κατεστάλησαν ανελέητα από την αστική τάξη.)».

Για να πεισθείτε ότι αυτή η απίστευτη αυταπάτη αντικατοπτρίζει επακριβώς τις τάσεις και το πνεύμα της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας, δεν έχετε παρά να εξετάσετε το Άρθρο 3, το οποίο απαριθμεί όλους τους άμεσους και επιτακτικούς στόχους που πρέπει να προωθηθούν μέσω της νόμιμης και ειρηνικής προπαγάνδας του κόμματος και της προεκλογικής εκστρατείας. Αυτά τα αιτήματα αντιγράφουν απλώς το γνωστό πρόγραμμα των αστών δημοκρατών: καθολική ψηφοφορία με άμεση θέσπιση νόμων από τον λαό,² κατάργηση όλων των πολιτικών προνομίων· αντικατάσταση του μόνιμου στρατού από πολιτοφυλακές εθελοντών και πολιτών· χωρισμός του Κράτους από την Εκκλησία, και των σχολείων από την Εκκλησία· δωρεάν και υποχρεωτική βασική εκπαίδευση· ελευθερία του Τύπου, του συνέρχεσθαι, του συνεταιρίζεσθαι και αντικατάσταση όλων των έμμεσων φόρων από έναν ενιαίο, άμεσο και προοδευτικά αυξανόμενο φόρο εισοδήματος, αναλογικό του ύψους του εισοδήματος.

Άραγε, δεν αποδεικνύει αυτό το πρόγραμμα ότι οι σοσιαλδημοκράτες ενδιαφέρονται αποκλειστικά για την πολιτική μεταρρύθμιση των θεσμών και των νόμων του Κράτους, και ότι γι' αυτούς ο σοσιαλισμός δεν είναι παρά μια χίμαιρα, η οποία, στην καλύτερη περίπτωση, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί παρά μόνο στο απώτερο μέλλον;

Εάν δεν ήταν γεγονός ότι οι πραγματικές επιδιώξεις και τα ριζοσπαστικά αισθήματα των μελών του, των Γερμανών εργατών, υπερβαίνουν κατά πολύ αυτό το πρόγραμμα, θα είχαμε μήπως άδικο να υποστηρίξουμε ότι το ΣΕΚ δημιουργήθηκε με αποκλειστικό σκοπό να χρησιμοποιήσει τις εργα-

τικές μάζες ως ασυνείδητο όργανο για την προώθηση των πολιτικών φιλοδοξιών των Γερμανών αστών δημοκρατών:

Υπάρχουν δύο μόνο σημεία σε αυτό το πρόγραμμα, τα οποία θα δυσανεστήσουν τους ελεύθερους επιχειρηματίες-καπιταλιστές. Το πρώτο βρίσκεται στο δεύτερο μισό της παραγράφου 8 του Άρθρου 3 και απαιτεί την *καθιέρωση κανονικής εργάσιμης ημέρας* (περιορισμό του ωραρίου εργασίας), *κατάργηση της παιδικής εργασίας και περιορισμό της γυναικείας εργασίας*, μέτρα που κάνουν τους ελεύθερους επιχειρηματίες να φρικούν. Ως παθιασμένοι εραστές κάθε ελευθερίας την οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους, απαιτούν το απεριόριστο δικαίωμα να εκμεταλλεύονται το προλεταριάτο και απορρίπτουν μετά βδελυγμίας την κρατική παρέμβαση. Ωστόσο, οι δύστυχοι καπιταλιστές αντιμετώπισαν δύσκολες μέρες. Αναγκάστηκαν να δεχθούν την κρατική παρέμβαση ακόμη και στην Αγγλία, την οποία ακόμη και η πλέον αχαλίνωτη φαντασία δεν μπορεί να εκλάβει ως σοσιαλιστική κοινωνία.

Το άλλο σημείο – παράγραφος 10 του Άρθρου 3 – είναι ακόμη πιο σημαντικό και σοσιαλιστικό. Απαιτεί κρατική βοήθεια, προστασία και πιστώσεις για τους εργατικούς συνεταιρισμούς, ιδιαίτερα για τους συνεταιρισμούς των παραγωγών, με όλες τις απαραίτητες εγγυήσεις, δηλαδή ελευθερία επέκτασης. Η ελεύθερη επιχείρηση δεν φοβάται τον επιτυχημένο ανταγωνισμό εκ μέρους των εργατικών συνεταιρισμών, διότι οι καπιταλιστές γνωρίζουν ότι οι εργάτες, με το πενιχρό τους εισόδημα, δεν θα είναι ποτέ ικανοί από μόνοι τους να συσσωρεύσουν αρκετά κεφάλαια ώστε να ανταγωνισθούν τους τεράστιους πόρους της εργοδοτικής τάξης... όμως η κατάσταση αυτή θα ανατραπεί όταν οι εργατικοί συ-

νεταιρισμοί, υποστηριζόμενοι από την εξουσία και τις σχεδόν απεριόριστες πιστώσεις του Κράτους, θα αρχίσουν να αγωνίζονται και να απορροφούν βαθμιαίως τόσο το ιδιωτικό, όσο και το εταιρειακό κεφάλαιο (βιομηχανικό και εμπορικό). Διότι ο καπιταλιστής, στην πραγματικότητα, θα ανταγωνίζεται το Κράτος, και το Κράτος είναι βεβαίως ο ισχυρότερος όλων των καπιταλιστών. [Από το περιεχόμενο της επομένης παραγράφου θα διαπιστώσουμε ότι ο Μπακούνιν θεωρεί την κρατική επιδότηση των εργατικών συνεταιρισμών ως τμήμα της μετάβασης από τον καπιταλισμό στον κρατικό σοσιαλισμό.]

Εργασία μισθωμένη από το Κράτος – ιδού η θεμελιώδης αρχή του εξουσιαστικού κομμουνισμού, του κρατικού σοσιαλισμού. Το Κράτος τότε, εκτός από μοναδικός ιδιοκτήτης – στο τέλος μιας αναγκαίας μεταβατικής περιόδου ώστε να επιτραπεί στην κοινωνία να περάσει χωρίς μεγάλες απώλειες από την σημερινή οργάνωση του αστικού προνομίου στην μελλοντική οργάνωση της επίσημης ισότητας όλων – θα γίνει και ο μοναδικός τραπεζίτης, καπιταλιστής, οργανωτής, και διευθυντής όλου του εθνικού εργατικού δυναμικού, καθώς και διανομέας όλων των προϊόντων του. Ιδού το ιδεώδες, η θεμελιώδης αρχή του σύγχρονου κομμουνισμού.

Σημειώσεις

1. Έναν χρόνο νωρίτερα, το 1869, στο Συνέδριο της Διεθνούς στην Βασιλεία, ο Μπακούνιν, σε αντίστιξη προς την παραδοσιακή, κατ' ανάγκη εθνική, αντίληψη του Κράτους, υποστήριξε την δημιουργία ενός Διεθνούς Κράτους, λέγοντας: «Αποστολή [μας] είναι να καταστρέψουμε όλα τα εθνικής επικράτειας κράτη και να οικοδομήσουμε πάνω στα ερείπιά τους το Διεθνές Κράτος των εκατομμυρίων εργατών». Το κάλεσμα για οικοδόμηση ενός Διεθνούς Κράτους πάνω στα ερείπια των εθνικών κρατών ισοδυναμούσε, για τον Μπακούνιν, με την απαίτηση για την καταστροφή κάθε μορφής Κράτους. [*Σημείωση του Τζέιμς Γκυγιώμ.*]
2. Το εξαιρετικά σημαντικό αυτό ζήτημα* αναλύεται από τον Μπακούνιν στο επόμενο κείμενο [της ανθολογίας αυτής – Σαμ Ντόλγκοφ, *Bakunin on Anarchy*, (George Allen and Unwin Ltd, Λονδίνο, 1973)].

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Α. ΡΙΣΑΡ.....	7
ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΠΡΟΣ ΕΝΑΝ ΓΑΛΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΡΙΣΗ.....	17
1.Γενικά Προβλήματα της Κοινωνικής Επανάστασης.....	19
2.Το Επαναστατικό Πνεύμα και η Προέλευσή του.....	59
3.Κριτική του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Προγράμματος.....	67

* ΣτΜ Το εν λόγω κείμενο εμπεριέχεται στο βιβλίο του Μιχαήλ Μπακούνιν, *Η Επαναστατική Κατήχηση*, εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος (υπό έκδοση).